

Supernaturalitas obiectiva justificationis atque gratiae habitualis apud Gregorium Ariminensem, O. S. A. († 1358)

Quaestio de supernaturali in genere, et de supernaturalitate obiectiva gratiae praesertim habitualis seu sanctificantis, ultimis decenniis admodum agitata fuit, ideoque actualis est. Non pauca studia huius quaestionis in doctrina Scholasticorum in lucem prodierunt, quocirca opportunum, immo et necessarium est exponere in hac quaestione doctrinam Gregorii Ariminensis, unius ex maximis adversariis Occamistarum atque Nominalium, eo vel magis quod alii aliter atque aliter eam interpretati sunt ¹⁾.

Hic consideramus affirmationes principalium atque hodiernorum doctrinae Gregorii Ariminensis interpretum ²⁾, quae ad sequentes reduci possunt :

1. Sustinent Gregorium Ariminensem nullatenus distinguere

¹⁾ GRABMANN, M., *Historia de la Teología católica* (versio hispanica a D. Gutiérrez, O. S. A.) Madrid 1940, p. 142, dicit de doctrina Gregorii de gratia: « ... y ofrece una teoría singular de la Teología de la gracia, que tiene elementos de su peculiar agustinismo y de la doctrina de la aceptación ».

²⁾ STEGMÜLLER, Frid., *Gratia sanans. Zum Schicksal des Augustinismus in der Salmantizenschule*, in GRABMANN-MAUSBACH, *Aurelius-Augustinus*, Köln 1930, p. 395-409.

VIGNAUX, Paul, *Justification et prédestination au XIVe siècle*, Paris 1934.

ZUMKELLER, Adolar, O. S. A., *Hugolin von Orvieto* († 1373) *über Urstand und Erbsünde*, in *Augustiniana* 3 (1953), 35-62; 165-193; 4 (1954), 25-46.

Id., *Hugolin von Orvieto über Prädestination, Rechtfertigung und Verdienst*, in *Augustiniana* 4 (1954), 109-156; 5 (1955), 5-51.

Id., *Die Augustinerschule des Mittelalters*, in *Analecta Augustiniana* 27 (1964), 217-223.

ALFARO, Juan, S. J., *Lo natural y lo sobrenatural*, Matriti 1952, p. 386-7.

inter naturale et supernaturale (Zumkeller, O. S. A.), ideoque ex hoc deducunt nominalismum in supernaturalibus (Fr. Stegmüller).

2. Negant dari apud Gregorium gratiam obiective elevantem, qua propter negant in eius doctrina obiectivam elevationem hominis iustificati ad ordinem supernaturalem (Stegmüller, Zumkeller, Alfaro, S. J.).

3. Negant apud Gregorium realem mutationem hominis dum iustificatur (Zumkeller, O. S. A.).

Hinc identificant doctrinam Gregorii cum doctrina Occami, in tribus praesertim fundati quaestionibus, quae apud Occamistas atque Nominales admodum agitabantur, scilicet :

1. Natura huius : esse carum et acceptum Deo denominatione extrinseca atque intrinseca (Leff et Zumkeller).

2. Acceptatio divina (omnes interpretes Gregorii).

3. Potentia absoluta atque ordinata (Vignaux, Alfaro, Leff).

His interpretationibus quam apprime consideratis, apparet eorum auctores modo memoratas quaestiones fundamentales sensu Occami sumpsisse, atque doctrinae Gregorii imposuisse, quod ullo absque dubio obiectivae interpretationi omnino contrarium est, et obiectivam Gregorii doctrinam non exhibet. Absque dubio Gregorius Ariminensis pertractat modo indicatas quaestiones, et utitur terminologia illius temporis, tamen alium quam Ockam illis dat sensum, ideoque eius principia et conclusiones a doctrina Ockami atque Nominalium radicaliter differunt, ut Leff probat ³⁾.

Certum etiam est Gregorium Ariminensem admittere possibilitatem justificationis absque gratia sanctificante, tamen nullatenus in praesenti oeconomia salutis, sed in alio quocumque ordine hypothetico a praesenti distincto. Item docet hominem posse nunc esse carum et acceptum Deo ad vitam aeternam denominatione extrinseca, tamen solum in quantum est praedestinatus, quod ad consequendam vitam aeternam minime sufficit nisi habeat gratiam gratum facientem. Denique negat dari in homine, dum iustificatur, mutationem, attamen loquitur de mutatione quae datur in rebus materialibus, quo sensu locuti sunt philosophi ; statuit nihilominus realem mutationem. Haec omnia interpretes nec adverterunt nec considerarunt.

Praeterea non adverterunt quod iuxta Gregorium gratia gratum

³⁾ LEFF, Gordon, *Gregory of Rimini*, Manchester 1961, p. 155-196. Cf. eius dicta in nota 90.

faciens, seu sanctificans, est *forma supernaturalis*, quae adeo intrinsece informat hominem, sensu aristotelico, ut una cum voluntate fiat *principium elicitivum actus*, atque homo per eam *formaliter operetur*, quod certe cum doctrina Ockami atque Nominalium componi nequit.

Quocirca doctrinam Gregorii in supra indicatis fundamentalibus quaestionibus litteraliter exponere curabimus, nam solum hoc modo illa ut in se reapse est, atque eius oppositio doctrinae Ockami et Nominalium apparere poterit. Hinc sequentia pertractanda sunt :

1. Distinctio inter naturale et supernaturale.
2. Iustificatio in actuali oeconomia salutis.
3. Existentia atque natura mutationis in homine dum iustificatur.
4. Denominationis intrinsecae atque extrinsecae natura.
5. Natura acceptionis divinae eiusque species.
6. Potentia divina absoluta et ordinata.

I

DISTINCTIO INTER NATURALE ET SUPERNATURALE

Incipiendum est a fundamentali quaestione, scilicet utrum Gregorius Ariminensis clare atque expresse naturale a supernaturali distinguat, vel utrum in eius doctrina dentur termini *naturale et supernaturale* clare inter se distincti. Si enim illi termini dentur, tunc ullo absque dubio possibile erit inquirere realitatem atque naturam illis contentam.

Hic obviam nobis venit Zumkeller, O. S. A., qui, conferendo doctrinam Gregorii cum doctrina eius discipuli Hugolini de Orvieto, O. S. A. († 1373), affirmat neutrum inter « spheram » naturalem et supernaturalem clare distinguere, easque promiscue accipere. Ductus enim auctoritate Frid. Stegmüller, Romeis O. F. M. et Feckes, sustinet nec S. Augustinum, neque plures eius discipulos utramque spheram clare distinguere, quod doctrinae Gregorii applicat ⁴⁾.

⁴⁾ ZUMKELLER, O. S. A., *op. cit.* in *Augustiniana* 4 (1954), 41: « Durch diese eigentümliche Auffassung des Iuvamentum ergibt sich bei unserem Theologe — ähnlich wie bei Gregor — eine gewisse Vermischung der natürlichen und übernatürlichen Sphäre ». In nota 229: STEGMÜLLER, l. c. 397.

Ibid. p. 42-43: « Eine peinlich genaue Scheidung zwischen natürlich guten

Contra hanc affirmationem allegamus saltem aliqua ex non paucis, in quibus Gregorius naturale et supernaturale expresse distinguit.

1. *Cognitio, notitia, visio naturalis et supernaturalis.*

Loquendo de cognitione quam de Deo habent beati angeli, dicit Gregorius commentando S. Augustinum :

« Augustinus loquitur ibi de cognitione qua creaturae ab angelis cognoscuntur in Verbo, quae utique *supernaturalis* et beatifica est. De cognitione vero *naturali*, quam vocat ipse *vestimentum*, illud non dicit » ⁵⁾.

Alio loco loquitur etiam de cognitione *supernaturali* :

« ... quantum ex se est, dico, et scienter licet causaliter forte et *supernaturaliter* immissa aliqua notitia aliud contingere posset » ⁶⁾.

Et alibi, loquendo de cognitione prophetica, dicit eam esse singularem Dei operationem, atque a cognitione naturali eam distinguit :

« Verumtamen de visione dumtaxat *naturaliter* haberi possibili, nam alia, quam *singulari* Dei operatione et dono haberi potest, non est ibi sermo eius » ⁷⁾.

2. *Perfectio et beatitudo naturalis et supernaturalis.*

Gregorius agnoscit expresse « naturalem perfectionem » ⁸⁾ a qua distinguit perfectionem seu « beatitudinem supernaturalem » ⁹⁾.

Werke ist also bei Augustinus und vielen seiner Schüler nicht zu finden ». Remittit ad K. ROMEIS, *Zum Begriff des Uebernatürlichen in der Lehre des hl. Augustinus*, in GRABMANN-MAUSBACH, *Aurelius Augustinus*, Köln 1930, p. 225-241, bes. 228.

⁵⁾ II. d. 7, q. 5, a. 1, f. 69 E. Idem *ibid.* f. 68 N.

Allegamus Gregorium iuxta ed. eius Commentarii in I et II Sententiarum a. 1522, photostaticè reproductam a Ferdinand Schöningh, Paderborn 1955.

⁶⁾ II. d. 3-5, q. 1, a. 2, f. 44 O, ad 4.

⁷⁾ I. d. 3, q. 1, a. 2, f. 38 Q - 39 A.

⁸⁾ II. d. 3-5, q. 1, a. 3, f. 45 N.

⁹⁾ *Ibid.* f. 45 P.

Unam dicit supernaturalem, aliam beatitudinem naturalem : « beatior esset beatitudine *naturali* » ¹⁰⁾.

3. Causa et effectus naturalis et supernaturalis.

Haec Gregorius bene novit, nam illa allegat in una obiectione contra propriam doctrinam :

« ... quia revelatum est ab eo, qui faciebat opera *supernaturalia*, quae necessario arguunt *causam supernaturalem*, sicut *effectus naturales* arguunt *causam naturalem*. Causa autem supernaturalis Deus est » ¹¹⁾.

4. Dona supernaturalia.

Haec bene attendenda sunt, nam directe pro nostra quaestione faciunt.

Loquendo de gratia habituali gratum faciente atque de virtutibus infusis, sequentia affirmat :

a) De dono supernaturali in genere : « ... aliquod *donum supernaturale* daretur homini » ¹²⁾.

b) De gratia et virtutibus infusis :

« ... et gratia accipiatur pro illo *habitu supernaturali* charitatis infusae, de quo habitu est sermo » ¹³⁾.

Et iterum : « ... aliquis *habitus supernaturalis* charitatis creatae ... mediantibus habitibus *supernaturaliter* infusis » ¹⁴⁾.

5. Illi habitus sunt formae supernaturales, supernaturaliter animam informantes.

Loquendo de gratia habituali gratum faciente seu sanctificante, dicit : « ea informante animam » ¹⁵⁾.

De forma supernaturali in genere dicit : « *Supernaturalis* actualiter *forma informans* » ¹⁶⁾.

Charitas infusa est forma supernaturaliter informans :

¹⁰⁾ II. d. 24-25, q. 1, a. 1, f. 92 A.

¹¹⁾ Prologus, q. 1, a. 4, f. 5 M-N.

¹²⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 89 L, ad 2.

¹³⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 85 E.

¹⁴⁾ I. d. 17, q. 1, a. 1, f. 85 L. Et pluries *ibid.* J-K.

¹⁵⁾ II. d. 26-28, q. 1, a. 1, f. 94 F.

¹⁶⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 87 K.

« ... nisi sit informata habitu charitatis *supernaturaliter* a Deo sibi infuso »¹⁷⁾.

Haec pauca sufficiant, nam ex eis evidenter patet affirmationem Adolari Zumkeller omni fundamento in doctrina Gregorii carere, nam ipse clare et expresse inter naturale et supernaturale distinguit, atque hanc distinctionem in doctrina S. Augustini aliquo modo invenit. Qua propter in nostra inquisitione atque interpretatione eius doctrinae circa supernaturalitatem obiectivam gratiae gratum facientis, seu sanctificantis, atque iustificationis, libera nobis pandit via, ab ipso Gregorio aperta.

II

GRATIA IUSTIFICATIONIS ET NATURA IUSTIFICATIONIS

Gratia gratum faciens, seu sanctificans, et virtutes infusae fidei, spei et charitatis sunt dona supernaturalia, formae supernaturales, supernaturaliter animam informantes.

Nunc vero quaeritur utrum illae gratiae supernaturales sint gratiae iustificationis. Si enim dona habitualia, praesertim gratia gratum faciens atque virtutes infusae, quae supernaturales sunt, pertineant ad gratias iustificationis, tunc eo ipso iustificatio supernaturalis esse debet.

Ecce gratiae quas Gregorius nomine gratiae iustificationis comprehendit :

a) « Nomine gratiae qua iustificamur non solum gratia gratum faciens, quae est habitus quidam infusus, quam quicumque habet est iustus, intelligitur,

b) « sed etiam aliae gratiae *gratis* datae, illam praevenientes vel concomittantes in anima,

c) « et *gratuitae* quaelibet *motiones*, et inspirationes, et vocationes interiores et exteriores, *concurrentes vel disponentes ad iustificationem* peccatoris »¹⁸⁾.

Admirabilis est hic textus doctrinae Gregorii. Tres enim species gratiae expresse gratiae iustificationis dicuntur, quarum quaedam, scil. gratiae actuales internae et externae, concurrunt et dis-

¹⁷⁾ *Ibid.* l. cit. f. 86 N.

¹⁸⁾ II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 109 K.

ponunt peccatorem ad iustificationem, aliae eum formaliter iustificanti, scil. gratia gratum faciens seu sanctificans, aliae denique committant hominem iam iustificatum, ut gratiae gratis datae.

Notare tamen volumus hunc textum exstare solum inter Addita in ed. a. 1522 Commentarii Gregorii in I et II librum Sententiarum, tamen absque ullo dubio authenticus est, nam concordat perfecte cum eius doctrina de gratia uti effectum praedestinationis, quae triplex est :

« Haec autem gratia in generali triplex est, scilicet vocatio, iustificatio et glorificatio » etc. ¹⁹⁾.

Glorificatio enim est propter praesentiam gratiae gratum facientis in homine dum e vita decedit, iustificatio fit formaliter gratia gratum faciente, praeparatio autem ad iustificationem incipit iam ab ipsa vocatione, sive interna sive externa, quae est gratia actualis.

Praeterea ille textus conformis est omnino conceptui gratiae :

« Nomine autem gratiae non solum intelligo *gratiam gratum facientem*, sed etiam *gratis datum*, et universaliter quodcumque Dei speciale adiutorium ad bene agendum, sive iuvet aliquod *donum habituale infundendo*, sive *immediate per se ipsum movendo* voluntatem ad bene volendum, sive *quocumque* alio modo speciali iuvet hominem » ²⁰⁾.

Omissis gratiis actualibus, quae disponunt ad iustificationem, ex modo allegatis evidens est gratiam gratum facientem, seu sanctificantem, esse gratiam iustificationis, cuius natura ex sequentibus patebit.

2. Factum iustificationis.

Factum iustificationis apud Gregorium indubium est, tamen eius natura aliter atque aliter ab interpretibus concipitur. Natura etiam facti iustificationis, seu ipsius iustificationis, omnino clara, quacumque caret difficultate, atque communi doctrinae theologorum catholicorum etiam modernorum omnino conformis est.

Homo iustificatur in sacramento baptismatis, seu regenerationis,

¹⁹⁾ I. d. 40, q. 1, a. 2, f. 157 J. Idem f. 158 H.

²⁰⁾ II. d. 26-28, q. 1, a. 1, f. 93 Q.

De supernaturalitate gratiae actualis et actus moraliter boni salutaris Cf. WOREK, J., O. S. A., *Doctrina Gregorii Arim. de necessitate gratiae ad actus moraliter bonos*, Calahorra 1964, p. 25-32.

atque poenitentiae, in quibus purgatur a peccato originali et actuali, atque sanctificatur ²¹⁾. Haec omnia perficit gratia gratum faciens : « *Sanctificatio ... et purgatio non est sine gratia gratum faciente*, ut clarum est » ²²⁾. Gratia gratum faciens quae sanctificat hominem, non est aliud quam gratia *sanctificans*. Purgatio a peccato et sanctificatio fit etiam in martyrio ²³⁾. In sacramentis baptismi et poenitentiae infunditur gratia et virtutes ²⁴⁾.

Functio gratiae sanctificantis in iustificatione adeo fundamentalis est, ut etiam extra sacramentum (absque dubio cum voto saltem implicito sacramenti) homo ea iustificatur, ut Gregorius docere videtur post S. Augustinum :

« In istis verbis [scil. S. Augustini] patet quod ex gemitu et dolore poenitendi fit peccator dignus misericordia scil. iustificationis, alias non esset ad propositum ... intellige tamen, quod etiam sic gemens non est dignus iustificatione ex natura sui gemitus, sed ex liberali ordinatione divina, quae cuilibet sufficienter gementi disposuit *gratiam iustificationis* largiri. Unde et propter hanc ordinationem divinam dicunt aliqui doctores

²¹⁾ II. d. 30-33, q. 2, a. 2, f. 115 E: « Ad primum dicendum quod Augustinus loquitur de sanctificatione quae fit secundum communem Dei legem; talis enim est per regenerationem baptismalem ».

II. d. 26-28, q. 1, a. 2, f. 97 L: « ... usque ad perceptionem sacramenti, aut usque infusionem gratiae gratum facientis » — loquitur hic de baptismo et de poenitentia.

II. d. 26-28, q. 1, a. 2, f. 98 J: « iustificatur peccator, unde gratis iustificatur per gratiam ipsius ».

I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 158 O: « Iustificatio autem includit vel exigit remissionem peccatorum, et puritatem ab omni labe originalis vel actualis culpae mortalis ».

Ibid. f. 159 D: « ... quod scil. quilibet baptizatus mundetur a culpa et suscipiat gratiam, in qua si decedat, vitam habebit aeternam ».

²²⁾ II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 107 C.

²³⁾ I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 159 F: « Quid dicetur de sanctis innocentibus, quos constat per martyrium fuisse ab originali culpa mundatos ».

²⁴⁾ I. d. 17, q. 1, a. 1, f. 85 P-Q: « Ad idem movet auctoritas Ecclesiae dicentis extra De Summa Trinitate et fide catholica... quae dicit tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, esse tamquam probabiliorem et dictis sanctorum magis conformem eligendam; per gratiam autem non aliud quam charitas intelligi debere videtur, aut si sit aliud, iudicium idem quantum ad hoc de utraque habendum esse apparet » (Cf. Denzinger 904 (483).

Ibid. N: « Ubi Glossa dicti huius reddens rationem, ait: Magis enim studendum est huic virtuti, quae maior omnibus est. Ubi patet quod hic loquitur de charitate quae est virtus, et hanc virtutem moralibus praeponit, sicut, ut prius allegatum est, praeposuerat reliquis virtutibus theologicis, scil. fidei et spei ».

quod sufficiens attritio necessario fit *contritio*, quae est actus *charitate formatus* » ²⁵⁾).

In iustificatione homo accipit praeterea Spiritum Sanctum atque eius dona, inter quae principales sunt, praeter gratiam sanctificantem, tres virtutes infusae fidei, spei et charitatis. Etiam si dona Spiritus Sancti realiter ab Eo distincta sint, tamen simul semper dantur :

« Prima est [conclusio] quod ipsa persona Spiritus Sancti secundum se datur homini, et non tantum dona eius.

Secunda, quod quodcumque datur Spiritus Sanctus, datur etiam aliquod donum eius scil. gratia gratum faciens, et e converso, quodcumque illa datur, datur etiam Spiritus Sanctus » ²⁶⁾).

Etsi inhabitatio specialis Spiritus Sancti in creatura rationali iusta, quae inhabitatio est personalis et ontologica atque dinamica psychologica, incomprehensibilis sit nobis, tamen ab inhabitatione totius Trinitatis in omnibus creaturis differt, et a posteriori aliquo modo innotescit.

Per inhabitationem Spiritus Sancti homo fit templum Dei, atque simul per gratiam sanctificantem fit membrum Christi et Ecclesiae, fit de numero *et statu* filiorum Dei, et denique per spem heres vitae aeternae. Spiritus Sanctus producit atque conservat in homine habitus supernaturales, et facit hominem meritorie Deum et proximum diligere.

Ecce singula ipsius Gregorii dictis roborata, ne nostrae affirmationes gratuitaee censeantur.

a) Inhabitatio Spiritus Sancti in iustis est personalis, ontologica.

« Ad primum respondeo quod, sicut dicit Magister in 17 dist., *persona* Spiritus Sancti duobus modis est in rebus : quidam modus est, quo est in omnibus creaturis generaliter ; alius, quo tantum est in creaturis rationalibus *iustis et sanctis* specialiter, propter quem modum essendi Spiritus Sanctus dicitur illas inhabitare, et illi dicuntur habere Spiritum Sanctum, quod non dicitur de aliis » ²⁷⁾).

« Evidentissime habetur ex istis, quod ille Spiritus Sanctus, verus Deus, missus est ad discipulos secundum *seipsum et per*

²⁵⁾ I. d. 40-41, q. 1, a. 3, f. 160 J.

²⁶⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 1, f. 83 Q. De ceteris donis Spiritus Sancti loquitur in II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 107 C seqq.

²⁷⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 84 O.

praesentiam maiestatis, et non tantum per gratiam visitationis et operationis, ita quod non ideo tantum dicitur missus Apostolis, quia aliquid sit operatus in eis, ut gratiam et alia dona, sicut aliqui opinati fuerunt, sed quia ipsa eius persona, divinitas et eius maiestas, licet modo ineffabili et incomprehensibili eis est data et missa » ²⁸⁾).

b) Homo iustus est templum Dei, membrum Christi et Ecclesiae :

« In quibuscumque autem est gratia gratum faciens, illos inhabitat Spiritus Sanctus, unde et dicuntur templum Dei secundum illud primae ad Cor : Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis » ²⁹⁾).

« Constat autem quod per baptismum sumus etiam membra Christi » ³⁰⁾).

« ... qui participatione sacramentorum incorporati sunt Ecclesiae, et facti templum Dei » ³¹⁾).

c) Homo iustus est de statu et numero filiorum Dei atque heres vitae aeternae.

« Quicumque habet Spiritum Sanctum, est *de statu et numero* filiorum Dei » ³²⁾).

« ... quia in quocumque est Spiritus Sanctus, ille pertinet ad numerum filiorum Dei, qui per spem sunt heredes vitae aeternae » ³³⁾).

d) Inhabitatio est dinamica, psychologica.

Loquendo de habitu charitatis infusae, dicit : « ... cum ille sit immediate a Deo in nobis, et ab eo solo conservatur » ³⁴⁾).

Charitas increata et creata : « Prima est qua ipse nos diligit, alia qua nos diligimus eum. Prima est *increata* et Deus ipse, alia est quaedam *forma* existens in nobis, quae non est Deus sed *creatura*... Nam dilectio creata est qua *formaliter* diligimus, sive actus diligendi, i.e. diligere quo fratrem diligimus » ³⁵⁾).

« Nam, ut dicit Magister dist. 17, tunc nobis dicitur mitti

²⁸⁾ Ibid. a. 1, f. 84 B.

²⁹⁾ II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 107 C.

³⁰⁾ I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 159 A.

³¹⁾ II. d. 26, q. 1, a. 1, f. 94 O.

³²⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 1, f. 84 C.

³³⁾ Ibid. a. 2, f. 84 O.

³⁴⁾ I. d. 17, q. 5, a. 2, f. 115 L.

³⁵⁾ Ibid. q. 1, a. 1, f. 86 A-B.

Spiritus Sanctus, cum ita est in nobis, ut *faciat nos diligere Deum et proximum dilectione scil. meritoria*. Non quod hoc sit Spiritus Sanctus dari vel datum esse nobis, quod est ipsum facere nos diligere Deum et proximum, nec hoc dixit Magister, sed eius dictum debet per concomitantiam intelligi, quia in quibus Spiritus Sanctus existit illo secundo modo speciali, illi *per ipsum* possunt meritorie diligere Deum et proximum »³⁶).

Hoc est factum catholicissimae doctrinae Gregorii de iustificatione, tamen Stegmüller, Zumkeller et Alfaro, exceptis Vignaux et Leff, nullam eius mentionem faciunt. Totam enim interpretationem doctrinae Gregorii elaborant fundati in quibusdam expressionibus Gregorii, communibus etiam Occamistis atque Nominalibus, sumptis non in sensu Gregorii, quem detegere non curarunt, sed sensu Nominalium, quem Gregorio per nefas imposuerunt. Id vero obiectivae interpretationi repugnat, et deformationem doctrinae constituit. Id manifestum est, nam quaestiones de possibilitate iustificationis absque gratia sanctificante, de possibilitate esse carum et acceptum ad vitam aeternam de potentia Dei absoluta et denominatione extrinseca, accipiunt non sensu Gregorii sed Occamistarum, atque illum sensum in primo ponunt loco, doctrinam vero eius, modo expositam, vel absoluto praetermittunt silencio, vel vix quidem fugaciter memorant.

3. *Natura gratiae iustificantis seu sanctificantis.*

In prima parte huius studii vidimus quod gratia sanctificans est forma supernaturalis, supernaturaliter animam informans. Haec doctrina Gregorii concordat perfecte cum doctrina Tridentini, quod terminologiam aristotelicam in hac quaestione adhibet. Praeterea Gregorius adhuc profundius progreditur, nam exponit, etsi breviter tamen concise, quomodo gratia sanctificans informat hominem iustum.

A) *Gratia sanctificans fit cum voluntate principium elicitiuum actus meritorii, atque homo ea formaliter operatur.*

Hoc punctum adeo inter principalia eius doctrinae eminens est, ut ipsum solum sufficeret ad destruendas omnes interpretationes, quae eam cum doctrina Occami atque Nominalium identificant.

³⁶) *Ibid.* q. 1, a. 2, f. 84 P-Q.

In doctrina enim Occami atque Nominalum — iuxta hactenus vigentem eius intellectum —, gratia sanctificans extrinsece dumtaxat informat hominem, absque quocumque in eius actus intrinseco influxu, quo, tam ille quam eius actus, obiective ad ordinem supernaturalem elevati essent. Homo omnes suos actus solis naturalibus viribus agit, qui propter externam assistentiam gratiae gratum facientis ad vitam aeternam accipiuntur, ut docet nota theoria de acceptione.

Apud Gregorium nihil horum, immo omnia his contraria sunt. Gratia enim sanctificans adeo hominem iustum penetrat, ut fiat una cum eius voluntate principium elicitivum actus vitae aeternae meritorii. Actus hominis iustificati, etsi ratione gratuitatis gratiae sanctificantis quae est eius principium, gratuitum donum Dei sit, tamen obiective et vere vitam aeternam de condigno, seu sicut dignus est, meretur. In hac quaestione interpretationes Clari Leff et praesertim Adolarii Zumkeller O. S. A. plane a doctrina Gregorii dissonant.

Leff constanter sustinet gratiam habitualement (« habit of grace ») insufficientem atque inefficacem esse ad iungendum hominem vitae aeternae, ideo Deus hanc insufficientiam supplet, acceptando eius actus gratuite ad vitam aeternam ³⁷⁾. Haec interpretatio admodum subtilis est, quia Leff loquitur de gratia habituali, de homine iusto, re vera tamen valorem intrinsecum gratiae nimis minuit. Item Zumkeller eundem valorem ad Occamismum reducit in doctrina Gregorii ³⁸⁾. Ideo necessarium est doctrinam Gregorii in hac quaestione scrutari atque exponere, ut appareat utrum gratia habitualis — hic sanctificans — sit sufficiens atque efficax ad elevandum hominem *intrinsece* ad ordinem supernaturalem, proportionatum vitae aeternae, quae est beatitudo supernaturalis, ut iam vidimus (Cf. I.).

Prius tamen duo advertenda sunt. Primum, quod Gregorius non sequitur opinionem, tunc temporis satis communem, quae gratiam

³⁷⁾ LEFF, *Gregory of Rimini*, p. 193: « Instead, the whole emphasis is upon the intrinsic inefficaciousness of a habit to achieve what can only come from God's will. Acceptance by God, for Gregory as for Ockham, is the operative term » etc.

³⁸⁾ ZUMKELLER, *op. cit.*, dans *Augustiniana* 4 (1954) 143: « Unser Theologe [Hugolinus de Orvieto, O. S. A., discipulus Gregorii] hat damit die Gefahr einer ockhamistischen Erweichung des Rechtfertigungsbegriff gemieden... Ähnlich wie Ockham und manche seiner Schüler bezeichnet nämlich Gregor eine Rechtfertigung, die ohne Eingießung des Gnadenhabitus durch die blosse göttliche Akzeption vor sich gehen würde, als eine Rechtfertigung denominatio extrinseca ».

gratum facientem cum charitate infusa identificat ³⁹⁾. Secundum, quod innixus doctrinae Apostoli atque S. Augustini ostendit contra Lombardum virtutem charitatis infusae a Spiritu Sancto realiter distinguere ⁴⁰⁾.

Distinctio realis inter virtutem fidei et spei, atque utriusque a virtute charitatis infusae, evidens est apud Gregorium, sicut et distinctio realis a Spiritu Sancto gratiae sanctificantis atque virtutis charitatis. Praeferre etiam videtur distinctionem realem gratiae sanctificantis a virtute charitatis infusae. Spiritus Sanctus est charitas increata, virtus vero charitatis infusae est charitas creata. Cum homo iustus diligit Deum et proximum meritorie, non diligit charitate increata, nam Deus nullatenus potest esse forma hominis, sed charitate creata, participata ⁴¹⁾.

Cum ergo Gregorius agit de dilectione meritoria Dei et proximi (idem valet de quocumque alio actu vitae aeternae meritorio), atque quaerit radicem meriti, tunc clare docet actum non esse meritorium a bonitate naturali vel morali, sed a voluntate informata charitate et gratia gratum faciente (quae ex dispositione divina in actuali oeconomia est principium actus meritorii) : sine illa nullus nunc potest dari actus vitae aeternae meritorius. Haec est doctrina Gregorii de actuali oeconomia salutis, quae clarius patebit infra, agendo de merito.

Attamen, quia ipse expresse admittit possibilitatem iustificationis et salutis absque gratia gratum faciente, ideo etiam docet quod de potentia Dei absoluta, non nunc sed in quolibet alio ordine hypothetico ab actuali distincto, posset homo diligere meritorie

³⁹⁾ I. d. 17, q. 1, a. 1, f. 85 Q: «... per gratiam autem non aliud quam charitas intelligi debere videtur, aut si sit aliud, iudicium idem, quantum ad hoc [scil. quod infunditur in baptismo, Cf. notam 24], de utraque habendum esse apparet ».

⁴⁰⁾ *Ibid.* l. cit., f. 85 M. Reiciendo doctrinam Magistri, qui charitatem creatam cum increata identificat, sustinet cum Apostolo et S. Augustino, quod realiter a Spiritu Sancto distinguitur charitas, sicut fides et spes (omnes sunt « habitus supernaturaliter infusi ») : « Quanvis autem haec opinio recitata sit solemnis propter auctoritatem Magistri, communiter tamen doctores oppositum opinantur. Et una cum eis puto contrarium esse verum ».

Ibid. f. 86 A: « Quia ergo opinio Magistri non roboratur aliqua necessaria probatione, et opposita opinio magis videtur conformari [confirmari] ex dictis sanctorum, ut patet per praemissa, et a Doctoribus communiter tenetur, ideo cum illis de communi opinione consentio ».

⁴¹⁾ Cf. dicta Gregorii in nota 35 et 36.

Deum et proximum absque gratia sanctificante et charite infusa ⁴²⁾. Sed hic statim facit sibimet obiectionem, in qua quaerit undenam tunc meritum actus proveniret. Obiectio atque responsio satis prolixae sunt, ideo eas in nota allegamus ⁴³⁾.

Iuxta responsionem Gregorii duae dumtaxat possibiles essent radices meriti :

1. Solae vires naturales hominis.

Id vero reicit, quia est haeresis pelagiana. Praeterea videtur bene prae oculis habere doctrinam Occamistarum doctrinam Pelagii renovantem, quam tam strenue oppugnat, ut patet in II. dd. 26-29.

2. Specialis assistentia et influentia divina, in productione actus vitae aeternae meritorii cooperans.

Attamen haec specialis influentia duplex est ;

a) Actualis, gratia actualis. Haec tamen gratia — etsi necessaria sit homini iusto ad quemcumque actum meritorium — non sufficit, nec inde illa potest esse radix meriti, sed necessaria est gratia habitualis gratum faciens seu sanctificans, quae ex ordinatione divina est principium actus vitae aeternae meritorii.

b) Habitualis, seu gratia sanctificans atque charitas infusa. Hanc Gregorius acceptat, quia solum illa est radix meriti, et productionis actus meritorii. Deus enim producit in anima hominis donum *supernaturale* (sic explicite) scil. charitatem infusam (loquitur promiscue de charitate et gratia, dum alibi id affirmat de sola gratia

⁴²⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 86 F: « Tertia [conclusio] quod possibile est aliquem, non habendo charitatem, diligere Deum meritorie ». Loquitur hic de charitate infusa « charitatem infusam » (*Ibid.*).

⁴³⁾ *Ibid. l. cit.*, a. 2, f. 89 D: « Contra hoc potest argui: quia si conclusio esset vera, aut hoc esset [1] quia homo ex suis naturalibus, absque aliquo bono [dono] supernaturali sibi collato, posset elicere dilectionem meritoriam; [2] aut propter pecialem assistentiam et influentiam Dei coagentis homini ad actum illum.

Primum dici non potest... [omittimus hic 12 lineas additas in ed. 1522 quia nihil novi continent] quia hoc videtur defendere errorem Pelagii dicentis, quod homo ex vi proprii arbitrii poterat mereri, et implere divina praecepta.

Nec secundum etiam dici potest, quia: [a] aut Deus coageret homini producendo immediate ipsam dilectionem, [b] aut producendo aliquid aliud in voluntate hominis quod esset *principium elicivum* dilectionis... [Omissa allegabimus infra].

Relinquitur ergo secundum, et per consequens habetur propositum contra conclusionem. Nam illud tale, in voluntate a Deo causatam, esset aliquod donum *supernaturale*, et charitas quaedam infusa.

Respondeo dicendum quod 2° modo ».

gratum faciente), quae est *principium elictivum*, una cum voluntate, actus meritorii.

Hoc principium actus meritorii, hanc radicem meriti admittit Gregorius : « Respondeo dicendum quod 2° modo ». Haec ergo est eius doctrina, stricte aristotelica, doctrinae Occamistarum radicaliter opposita.

Antequam prosequamur in expositione doctrinae Gregorii, notare oportet singularem eius interpretationem a Claro Leff datam. Hic enim auctor iungit ultimam responsionem Gregorii : « Respondeo dicendum quod 2° modo » cum secundo modo principali iuvandi ad actum meritorium (Cf. supra 2.), tamen habiliter omittit, et punctis substituit duplicem specificationem huius specialis influentiae et assistentiae (supra indicata sub a) et b)). Hoc enim modo eliminat ex doctrina Gregorii essenziale elementum, scil. gratiam habitualement (sanctificantem) uti *principium elictivum* actus meritorii, quod absque dubio obiectivam et scientificam interpretationem dedecet, nam doctrinam graviter mutilat ⁴⁴⁾.

Redeamus ad doctrinam Gregorii.

Facta illa distinctione inter duo specialia auxilia (necessaria homini iusto ad actum vitae aeternae meritorium, nempe gratia actualis, qua Deus immediate per seipsum movet voluntatem, et gratia habitualis sanctificans, qua mediante Deus eum iuvat) statim ipsemet Gregorius adducit quaedam inconvenientia, quorum unum maximi est in nostra quaestione momenti, nam procedit ex doctrina Philosophi.

Ut actus sit meritorius, necesse est ut homo *formaliter* operetur seu agat illa actione, etenim iuxta Aristotelem nihil agit *formaliter* aliqua actione nisi principium illius actionis sit forma eius. Sed Deus, qui iuvat hominem iustum in actu meritorio duplici speciali adiutorio, nempe actuali, quo ipse immediate movet voluntatem, et habituali, quo mediante etiam adiuvat, non potest esse forma hominis ⁴⁵⁾.

⁴⁴⁾ LEFF, *op. cit.*, p. 193, nota 2. At sic mutilare ac deinde interpretari et concludere non aliud est quam doctrinam deformare.

Item notare oportet quod Leff eodem modo mutilat doctrinam gnoseologicam Gregorii omittendo partem unius textus, in qua loquitur de abstractione essentiali. Cf. WOREK, Jos., O. S. A., *Agustinismo y aristotelismo tomista en la doctrina gnoseológica de Gregorio Ariminense*, in *La Ciudad de Dios*, 4 (1964), 641.

⁴⁵⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 89 E: « Primum [productio a Deo immediata dilectionis; Cf. textum in nota 43 adnotatum [2] [b]] non est possibile, tum quia sequeretur quod homo non diligeret illa dilectione *formaliter*, quod est oppositum

Gregorius respondet quod ut agens creatum agat *formaliter*, sufficit vel ut ipsum sit parziale principium actionis, ut in actionibus naturalibus cuiuscumque causae creatae, vel ut aliquod principium, ab ipso distinctum, sit *forma eius*.

Inde in nostra quaestione de modo iuvandi ad actum meritum, non est Deus ipse qui est forma hominis, nam nequidem forma accidentalis creaturae esse potest, sed donum eius habituale, scil. gratia gratum faciens et charitas infusa, est eius forma (certe accidentalis), quae eum informat intrinsece, et fit una cum voluntate *principium elicativum* actus meritorii. Duo principia partialia eiusdem effectus, scilicet homo iustificatus, et Deus iuvans *mediate*, mediante nempe gratia habituali gratum faciente ⁴⁶⁾.

propositi. Consequentia patet, quia nihil dicitur agere formaliter aliqua actione, nisi principium illius actionis sit forma eius, dans illi esse formaliter, sicut patet ex 2 De anima, ubi ex hoc quod anima est principium quo vivimus etc. concludit Philosophus quod ipsa est forma in nobis.

Constat autem quod Deus nec est, nec potest esse forma alicuius dans illi formaliter esse.

Tum quia talis dilectio non esset meritoria, et per consequens ille non diliget Deum meritorie.

Assumptum probatur: quia nulla actio fit meritoria, nisi sit in potestate agentis; nulla quoque est in potestate agentis, nisi principium illius actionis sit forma eius. Nam si sit aliquod extrinsecum assistens, non erit in potestate eius agere, sicut nec assistentia illius extrinseci est in potestate illius.

Relinquitur ergo 2m [Cf. in nota 43 adnotatum [b]], et per consequens habetur propositum contra conclusionem; nam illud tale, in voluntate a Deo causatum, esset aliquod donum *supernaturale*, et charitas quaedam habitualis. Respondeo dicendum quod 2o modo ». Allegavimus hic iterum partem textus recitati in nota 43 ut doctrina Gregorii melius prae oculis habeatur.

⁴⁶⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 89 K: « Ad probationem consequentiae dico, quod non portet quod quodlibet principium actionis sit forma dans illi agenti esse, sed sufficit quod [a] vel ipsum agens sit principium, [b] vel aliquod principium parziale actionis eius sit forma eius, alioquin nec calor, nec ignis diceretur calefacere, cum Deus, qui est parziale principium calefactionis, non sit forma ignis vel caloris; et idem iudicium esset de omni agente creato.

Ad secundum nego consequentiam. Et ad probationem dico, quod ut actio sit in potestate agentis, non oportet quod quodlibet principium eius sit forma agentis, alioquin nullus actus voluntatis bonus vel malus, meritorius vel demeritorius esset in potestate nostra, cum Deus cuiuslibet sit principium productivum. Unde secundum imaginationem argumenti ita oporteret quod aliquod donum supernaturale daretur homini ut potentiam elicere actum demeritorium, sicut oportet, secundum ipsum, ut possit elicere meritum, quod est absurdum.

Item si ratio valere, adhuc posita charitate, sequeretur quod dilectio elicita mediante ipsa non esset meritoria, cum Deus, qui est parziale principium dilec-

B. *Mutatio realis in homine iusto.*

Quaestio de reali mutatione in homine, dum iustificatur, videri possit supervacanea, nam ex doctrina Gregorii modo exposita haud obscure sequitur eam reapse dari, etenim gratia sanctificans, quae est forma supernaturalis ut iam vidimus, adeo intrinsece informat hominem, ut cum eo fiat *principium elicitivum* actus meritorii, quod procul dubio aliquam producit mutationem. Sed nunquid haec mutatio sit realis? En quaestio.

Zumkeller, O. S. A., affirmat in doctrina Gregorii nullam dari veram et realem mutationem in homine dum iustificatur, seu dum a statu peccatoris ad statum iusti transit, sed meram *adnumerationem externam* ad vitam aeternam, sensu videlicet Occami⁴⁷⁾.

tionis, non sit forma hominis, nam ex hoc quod charitas est in anima, non excluditur Deus a productione dilectionis » etc.

Gregorius, sicut etiam hodie communiter, exigit in homine iusto praeter gratiam habitualement etiam actualement ad unumquemque actum meritorium; gratiam nempe, quae est motio praevia, seu applicatio voluntatis, « quasi instrumentaliter », ut exponit in II. d. 26 ad quam hic remittit « Dico quod immediate producendo dilectionem, et movendo voluntatem ad producendum, seu faciendo ipsam producere dilectionem, iuxta modum qui dicitur in II. d. 26 » (*loc. cit.*, f. 89 F).

In II. d. 26 sqq., q. 1, a. 3, f. 99 D, ad 12: « Ad 12m dico quod licet Deus frequenter iuvet hominem ad bene agendum per aliquod habituale donum quod causat in anima, non tamen tantum sic iuvat, sed etiam iuvat ipsum actum causando, et ad ipsum immediate movendo potentiam. Unde homo habens etiam gratiam gratum facientem, et aliud quodcumque habituale Dei donum, adhuc ad bene operandum indiget alio speciali auxilio Dei secundum doctrinam beati Augustini » etc.

Ratio vero necessitatis gratiae actualis etiam in homine iusto, gratiam sanctificantem habente, duplex est apud Gregorium: Prima, debilitas virium peccato originali causata, quae talis est quod « per nullam appositionem habitualis gratiae adiuvantis suppleri potest potentia eius, nisi cum hoc perfecte ab infirmitate sanetur, quod nulli in hac vita de communi lege contigit » (II. d. 29, q. 1, a. 1, f. 105 L). Secunda, gratia habitualis, uti habitus, non movet potentiam licet coagat motae: « Si enim homo per habitum gratiae et liberum arbitrium resistit, seu non vult consentire [tentationi], cum habitus non moveat potentiam licet adiuvet coagendo, non poterit dici quod Deus moveat voluntatem ad agendum nisi alio modo speciali concurrat gratis et misericorditer, ut dicebatur in praecedenti quaestione in responsione ad obiectionem 12am » (II. d. 26 sqq., q. 2, a. 2, f. 102 L).

⁴⁷⁾ ZUMKELLER, *op. cit.*, in *Augustiniana* 4 (1954), 143: « Ja er leugnet, dass der Uebergang vom ingratus esse zum gratus esse in diesem Falle im Geschöpf irgendeine Veränderung nach sich zöge. Diese Art menschlicher Rechtfertigung bestünde also in einen rein äusserlichen Anrechnen von seiten Gottes ». Cf. notam 38.

Sed hic auctor legit solum unam partem doctrinae Gregorii, et statim definitive eam interpretatus est, tamen non legit alteram, in qua indubitanter mutationem realem in homine iusto admittit. Verum omnino est quod Gregorius negat mutationem in homine dum incipit habere Spiritum Sanctum, seu dum eum acquirit, de quo satis disputat, tamen loquitur sensu quo locuti sunt philosophi imprimis Aristoteles, nempe de mutationibus quae dantur in rebus materialibus; hoc enim sensu eorum mutationes spiritualibus applicari stricte non possunt. Haec est prima pars eius doctrinae.

Secunda vero pars, quam Zumkeller non advertit, statim post illam sequitur: Ecce utraque:

a) « Quia tamen isti termini mutari et mutatio communi usu accipiuntur, secundum quod significant mutationes, quales videmus inter creaturas, et nulla talis est in proposito, puto melius esset ut non concedatur ibi esse mutatio,

b) « quamvis ubi verus intellectus verbi habeatur, non sit de verbis curandum »⁴⁸⁾.

Haec ultima adnotatio Gregorii: ubi verus intellectus verbi, scil. mutari et mutatio, habeatur, non est curandum de vocibus, nihil aliud significat quam quod ipse admittit realem mutationem in homine iusto, tamen non univocam mutationibus in aliis rebus, quod alia eius dicta, alibi fere in eadem quaestione posita, manifestant:

« Dicendum quod Commentator loquitur de mutationibus corporalibus, non autem spiritualibus ... Constat autem quod Philosophus non loquitur ibi nisi de corporalibus mutationibus, nec suae probationes possunt spiritualibus adaptari »⁴⁹⁾.

Hinc patet affirmationem Adolari Zumkeller aperte pugnare cum doctrina Gregorii qui explicite affirmat cum Magistro:

« ... quia cum Spiritus Sanctus datur homini a Deo, *mutatio fit in illo cui datur*, non in dante »⁵⁰⁾.

Nunc alia venit quaestio, scil. in quo consistit haec realis mutatio, quamvis dumtaxat spiritualis sit?

⁴⁸⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 85 G.

I. d. 8, q. 1, a. 1, f. 76 L: « ... quoniam cum vocabula sunt ad placitum, ubi constat de re, non est curandum de vocibus ».

⁴⁹⁾ II. d. 3-5, q. 1, a. 3, f. 45 C.

⁵⁰⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 85 F-G.

Nullibi in doctrina Gregorii invenitur responsio explicita et ex professo huic quaestioni, ideo eius solutio quaerenda est in linea eius doctrinae aristotelicae.

Vidimus enim supra quod gratia gratum faciens est forma supernaturalis, supernaturaliter hominem informans, quae una cum voluntate fit principium *elicitivum* actus. Gregorius hic stricte aristotelicus est, nam ad Philosophum explicite appellat, etsi implicite etiam D. Thomam sequatur. Iuxta doctrinam aristotelicam Gregorii, quaecumque forma, substantialis vel accidentalis (naturalis vel supernaturalis), necessario producit terminum formalem in subiecto quod informat. Terminus ille eiusdem est naturae ac forma ⁵¹⁾.

In iustificatione homo purgatur a peccatis et sanctificatur a Spiritu Sancto, ut iam vidimus.

« Sanctificatio ... et purgatio non est sine gratia gratum faciente, ut clarum est » ⁵²⁾.

Et iterum : « In nemine autem inhabitat Deus, quem antea non purget Spiritus Sanctus » ⁵³⁾.

Sanctificatio et iustitia est, analogice ad mutationes corporales, terminus formalis quo, ad quem, dum homo iustus est terminus formalis quod, qui ⁵⁴⁾.

Ulterius, quaecumque forma dat esse subiecto quod informat, iuxta naturam formae. Forma substantialis dat esse substantiale, per quod subiectum est *hoc* vel *illud*, forma vero accidentalis dat esse accidentale, quo subiectum est *tale*. Utrumque esse est terminus et effectus formalis a forma productus ⁵⁵⁾. Unde etiam gratia sancti-

⁵¹⁾ II. d. 7-8, q. 1, a. 1, f. 83 K, ad 8: « Accidentales vero formae, quia dant esse tale vel tale, ut album vel calidum et huiusmodi, quod vere competit subiecto formae, ideo dici debet quod suum effectum formalem dent subiecto ».

I. d. 28, q. 2, a. 1, f. 133 D: « Nam, quia album est album formaliter per albedinem sibi formaliter inhaerentem ideo cum dicitur de aliquo quod ipsum est album, significatur quod albedo ei formaliter insit ».

⁵²⁾ II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 107 C.

⁵³⁾ *Ibid.*

⁵⁴⁾ I. d. 5, q. 2, a. 2, f. 58 G: « Similiter generationis accidentalis, puta v. gr. dealbationis, terminus formalis *quod* est album, scil. compositum ex subiecto et albedine, ut patet 7 Metaph., terminus vero *quo* est illud, quo actualiter album illud est album ».

I. d. 8, q. 2, a. 3, f. 72 G: « Sicut homo iustus est iustus per aliquam qualitatem, ab eius essentia distinctam et informantem eum, quae iustitia dicitur » etc.

⁵⁵⁾ Cf. textum allegatum in nota 51.

ficans, quae est forma supernaturalis — certe accidentalis —, dat homini esse accidentale supernaturale, quod homo dum erat peccator non habuit. Hoc novum esse supernaturale constituit realem illam mutationem spiritualem, de qua locutus est supra Gregorius. Ulterius, hoc novum esse est « dispositio » propter quam homo est Deo carus et ad vitam aeternam acceptus etiam ille qui non est predestinatus, ut videbimus infra agendo de acceptatione.

At nondum finis. Etenim nova dispositio, novum esse supernaturale secumfert aliud elementum, nempe facultatem operandi secundum naturam formae quae hoc novum esse producit, operandi nempe supernaturaliter « ... nam a forma egreditur operatio. Unde dicitur quod operatio facit scire formam » ⁵⁶). Hanc ob causam Gregorius dicit, ut iam supra vidimus, quod homo iustus *agit formaliter* per gratiam gratum facientem supernaturalem.

Haec est doctrina Gregorii, cuius explicatio per aliam eius doctrinam aristotelicam nullam constituit ab eius mente deflexionem. Illa est stricte aristotelico-thomistica, doctrinae communi, etiam modernorum, perfecte conformis. Purgatio enim, sanctificatio, inhabitatio Spiritus Sancti, gratia sanctificans forma supernaturalis supernaturaliter informans, quae una cum hominis voluntate fit principium elicativum actus meritorii, per quam homo formaliter operatur, non sunt mera nomina, sed realitates entitative animae inhaerentes, radicaliter a doctrina Occami atque Nominalium distinctae. In luce huius doctrinae, evidenter antiocamisticae, omnes eius interpretationes, quae eam cum doctrina Occami atque Nominalium identificant, praesertim Frid. Stegmüller et Zumkeller, omnino gratuita evadunt.

⁵⁶) II. d. 7, q. 2, a. 2, f. 57 C.

II. d. 16, q. 1, a. 1, f. 82 G: « Non enim est possibile quod aliqua res opere-
tur per aliquem tamquam per principium, quin per illum aliquo modo habeat
esse... et ita generaliter per nullam formam aliquid potest agere, nisi habeat esse
per illam ».

I. d. 7, q. 1, a. 2, f. 64 L: « ... communiter distinguitur de duplidi principio,
nam est principium *quod* agit, et est principium *quo* agens agit. Exemplum primi:
in naturalibus ignis generans est principium quod ignis geniti, calor vero est
principium *quo formaliter* agit ».

Et *ibid.* « ... quia omne produciens aliquid per suam actionem, producit sibi
simile quantum ad formam qua agit ».

Ibid. Q: « ... principium *quo* est forma, constituens, vel *perficiens* ipsum
principium quod ». Gratia perficit naturam II. d. 3-5, q. 1, a. 3, f. 45 P: « ... et
quamvis gratia perficiat naturam » etc.

Haec sufficerent ad ostendendum doctrinam Gregorii de justificatione nullatenus cum doctrina Occami et Nominalium identificari posse. Attamen, quia omnes hodierni interpretes huius doctrinae Gregorii eam exponunt innixi quibusdam eius dictis in quaestionibus propriis Nominalibus, scilicet denominationis, acceptationis, potentiae divinae absolutae et ordinatae, ideo necesse est eius doctrinam in illis inquirere atque exponere. Ratio vero huius necessitatis in eo est, quod quidam interpretes, ut Stegmüller, Zumkeller, Alfaro S. J., sumunt quaedam dicta Gregorii non eius sensu sed sensu Nominalium, in primo plano ea collocant, atque ex eis totam eius doctrinam interpretantur, doctrinaeque fundamentalis, modo expositae, nequidem mentionem faciunt. Vignaux, Paul, unicus est qui hanc doctrinam principalem et fundamentalem exponit, etsi deficienter, tamen eadem Gregorii dicta in supra indicatis quaestionibus, non eius sed Nominalium sensu intellecta, cum principali atque fundamentali eius doctrina miscet, sicque totam eius doctrinam corrumpit.

III

QUAESTIONES AGITATAE INTER NOMINALES

Hic considerantur solum illae quaestiones, quas Gregorius pertractat, videlicet :

1. Denominatio extrinseca et intrinseca.
2. Acceptatio divina hominis et eius actus.
3. Potentia Dei absoluta et ordinata.

Videamus singulas apud Gregorium.

1. *Denominatio extrinseca et intrinseca.*

Quaestio de natura denominationis extrinsecae et intrinsecae in se parvi est momenti, tamen necesse est eam exponere propter duo : primo, quia est pars quaestionis de acceptatione divina ; secundo, quia Zumkeller, O. S. A., innixus dictis Gregorii circa denominationem extrinsecam et intrinsecam, affirmat nullam in eius doctrina dari realem mutationem in homine dum justificatur, sed solum mere externam, sensu Nominalium, ad vitam aeternam adnumerationem.

Videamus doctrinam Gregorii.

Agendo de missione temporali Spiritus Sancti, inter cetera ponit

duas conclusiones, quarum summa est : De potentia Dei absoluta possibile est quod detur Spiritus Sanctus homini absque gratia sanctificante aliisque donis eius ⁵⁷⁾. Deinde arguit contra hanc affirmationem, nam sequeretur quod homo esset Deo carus ad vitam aeternam absque gratia gratum faciente, quod tam impossibile est, sicut impossibile est ut album sit album absque albedine ⁵⁸⁾. Respondendo huic obiectioni dat duplicem sensum illius : esse gratum :

« Ad secundum dico quod aliquis potest dici gratus dupliciter :

a) « Uno modo, *denominatione intrinseca ab habitu scil. gratiae informante* [informantis] animam eius ;

b) « Alio modo, *denominatione extrinseca a voluntate divina acceptante ipsam ad vitam aeternam*, nisi ⁵⁹⁾ postea ipse peccaverit.

« Tunc cum arguitur quod aliquis posset esse gratus sine gratia, si accipiatur gratus 2° modo et gratia accipiatur pro illo habitu *supernaturali*, de quo habitu est sermo, concedo consequens ; nec exemplum de albedine est ad propositum, cum denominatio qua aliquid dicitur album sit intrinseca.

Si autem accipiatur gratus primo modo, nego consequentiam, nec probatio procedit in isto sensu, sed in alio » ⁶⁰⁾.

Primus modus, scil. denominari gratus, nullam continet difficultatem, nam homo intrinsece denominatur gratus propter gratiam gratum facientem seu sanctificantem, quae est habitus supernaturalis, ut expresse affirmat Gregorius, et intrinsece informat animam eius.

⁵⁷⁾ I. d. 14-16, q. 1, f. 83 Q-84 A; « Tertia [conclusio] quod possibile est dari Spiritum Sanctum, absque quod tunc dentur eius dona. Quarta, quod e converso, possibile est dari dona Spiritus Sancti, absque eo quod tunc detur Spiritus Sanctus. Et loquor de potentia Dei absoluta in his duabus ultimis conclusionibus ».

⁵⁸⁾ *Ibid.* a. 2, f. 84 O: « Secundo contra tertiam conclusionem. Si enim sit vera, sequeretur quod aliquis posset esse Deo gratus sine gratia, quod videtur impossibile, sicut est impossibile quod aliquis sit albus sine albedine. Consequentia patet, quia in quocumque est Spiritus Sanctus, ille pertinet ad numerum filiorum Dei, qui per spem sunt heredes vitae aeternae, si sic permaneant, et per consequens est acceptus Deo ad consequendam vitam aeternam, si sic usque in finem permanserit ; hoc autem est esse Deo gratum ».

⁵⁹⁾ LEFF, *op. cit.*, p. 189, nota 2 loco « nisi » erronee habet « ubi », nam « nisi » excludit peccatum, « ubi » vero, sive sit adverbium temporis sive loci, ponit factum peccati, quod certe totaliter mutat sensum doctrinae Gregorii, qui hic intelligit de perseverantia finali absque peccato mortali.

⁶⁰⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 85 D-E.

Secundus vero modus difficilior est, ideo determinandus est iuxta mentem et doctrinam Gregorii, ne statim sensu Occami et Nominalium accipiatur. Hic modus duo continet elementa : scil. voluntatem divinam acceptantem hominem ad vitam aeternam, quod Occamismus sapit ; praeterea, continet aliud elementum, nempe nisi homo postea peccaverit, quod absque dubio Occamismo aperte contradicit, nam, ut videbimus, iuxta Gregorium Deus posset de potentia absoluta acceptare hominem ad vitam aeternam absque gratia gratum faciente, tamen *absque peccato mortali*.

In natura denominationis stat solutio huius quaestionis in doctrina Gregorii. Denominatio autem nihil aliud est quam praedicatio, grammaticalis vel philosophica, vel modus dicendi *quid* vel *quale* sit hoc vel illud. Unde patet quod denominatio solum adest in subiecto denominante, dum eius fundamentum datur in obiecto denominato, vel in alio.

Praetermittimus omnes intrincatas distinctiones Gregorii inter praedicari denominative « in quid », « in recto » etc., quia nimis longum esset, et venimus statim ad exemplum, ab ipso Gregorio positum, quod utramque denominationem perfecte illustrat.

« Verbi gratia, Socrates est musicus, quantum ad *intrinsicam* denominationem, et similiter homo est animatus.

Et quantum ad *extrinsecam* : lapis est visus seu cognitus » ⁶¹⁾.

Unde id, propter quod quis denominatur denominatione intrinseca, adest in eo vel ut quid essenziale, vel ut accidentale.

Econtra, in denominatione *extrinseca* nullum horum, propter quae denominatur, inest obiecto denominato, sed in alio. Sic enim visio, cognitio, lapidis, parietis etc. adest solum in vidente, in cognoscente, non vero in viso vel cognito. Id quod inest seu inhaeret subiecto, per quod denominatur id vel tale, producit in eo suum effectum formalem, ideo intrinsece denominatur. Econtra, in denominatione extrinseca, id a quo denominatur adest in alio, ideo in subiecto denominato nullum producit effectum seu terminum formalem, ut ipse Gregorius alibi affirmat :

« ... dicendum quod effectus formalis [scil. productus a forma ut terminus formalis] alicuius potest dupliciter accipi :
(1°) « Uno modo, pro causato formae...

⁶¹⁾ I. d. 8, q. 2, a. 3, f. 71 P.

(2°) « Alio modo, potest accipi effectus formalis, licet multum improprie, pro denominatione subiecti ab aliquo... Patet enim quod visio, qua paries videtur, non est in pariete, tamen ab ea ipse [ipsa] denominatur et dicitur visus [visa] » ⁶²⁾.
Et alio loco :

« Sic igitur praedicatio alia est quae vere inhaerens *inhaerere* praedicatur, alia quae quamvis forma inhaerentium fiat, tamen ita exterioribus datur, ut ea *nihil aliud inhaerere* intelligatur. Haec ipse.

Ubi patet quod non praedicatur per talem praedicationem alia forma inhaerens subiecto, sed res extrinseca tantum » ⁶³⁾.

Ergo, cum aliquis *intrinsece* denominatur carus ad vitam aeternam, dicitur talis propter gratiam sanctificantem supernaturalem, quae producit in eo suum terminum formalem nempe iustitiam, quam quicumque hic et nunc habens, est Deo carus et ad vitam aeternam acceptus. Carus vero denominatione *extrinseca* dicitur talis a voluntate divina eum acceptante, quae non in eo sed in Deo est, ideo ab hoc illi extrinseco extrinsece denominatur. Hic est carus et ad vitam aeternam acceptus, sed solum si absque peccato mortali e vita migrat. Hic conceptus in sequentibus ulterius determinabitur.

2. Natura acceptationis eiusque species.

Gregorius Ariminensis adhibet semper expressiones Occamistarum : Deus acceptat hominem, acceptat eius actus ad vitam aeternam. Interpretes eius doctrinae scil. Stegmüller, Zumkeller, Alfaro et Leff, etsi hic moderatior sit illis, accipiunt haec dicta in sensu Occami absque inquisitione eorum sensus in doctrina Gregorii ⁶⁴⁾. Qua propter hunc sensum apud Gregorium detegere oportet. Procedamus per partes.

⁶²⁾ II. d. 1, q. 5, a. 2, f. 24 B-C.

⁶³⁾ II. d. 6, q. 1, a. 2, f. 47 A.

⁶⁴⁾ STEGMÜLLER, *op. cit.*, p. 401, 3: « An Stelle einer ontischen Metaphysik der Uebernatur tritt eine mehr psychologische Auffassung der Uebernatur, verbunden mit der nominalistischen Acceptationstheorie ».

ZUMKELLER, negando explicite (Cf. eius dicta allegata in nota 38) mutationem realem in homine iuso, statuit adnumerationem externam, seu acceptationem.

LEFF, *op. cit.*, p. 192-193.

Affirmationes Joannis Alfaro, S. J., in fine huius studii expresse videbimus.

A. Conceptus acceptationis divinae.

Acceptatio divina duplicem habet significationem :

1) Generalem, in quantum Deus diligit omnia quaecumque fecit. Hic conceptus nihil hic interest.

2) Specialem, in quantum Deus diligit hominem tam praedestinatum ad vitam aeternam, quam eum qui (sive sit praedestinatus sive non) hic et nunc est in *dispositione*, per gratiam gratum facientem, in qua si decederet vitam aeternam obtineret. Praeterea haec significatio dicit etiam acceptationem actuum bonorum ad vitam aeternam, sed solum hominis qui est in statu gratiae sanctificantis, quae est radix meriti.

B. Acceptatio hominis ad vitam aeternam.

Conceptus acceptationis hominis, simul cum conceptibus modo indicatis, copiose continentur in sequentibus dictis Gregorii :

« ... dico ... quod vel hoc nomen acceptatio sumitur simpliciter in eadem significatione et consignificatione cum hoc nomine dilectio, et tunc.

(1) « vel dilectio sumitur generaliter prout omne bonum, inquantum bonum est, Deus dicitur diligere, iuxta illud Sapientiae : Diligis enim omnia quae sunt, et nihil odisti eorum quae fecisti.

Et sic dico quod maior est falsa, qua dicitur quod aliquando acceptat animam, aliquando non. Nam semper quamlibet acceptat et diligit, etiam si sit actualiter in peccato, sicut patet ex auctoritate inducta Scripturae et determinatione etiam Magistri, ex auctoritate Augustini, 3 libro dist. 31.

(2) « Vel dilectio sumitur specialiter, quemadmodum *praedestinos* tantummodo dicitur diligere, iuxta illud ad Romanos : Jacob dilexi, Esau odio habui.

Et tunc etiam est falsa, quoniam nullum aliter diligit nunc quam ab aeterno et semper dilexerit.

(3) « Si vero nomen illud : acceptatio non sumatur sicut in eadem significatione et consignificatione cum nomine dilectionis sed ultra id signant [significatur] dilectio primo modo accepta, consignificat talem, qui dicitur acceptus, *esse in dispositione*, in qua si *perseveraverit*, habebit vitam aeternam ; *in qua significatione accipitur in praesenti quaestione*. Et tunc ipsa vera est, sed non sumitur sub maiore » [scil. obiectionis cui hic Gregorius respondet] ⁶⁵).

⁶⁵) I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 87 D sqq.

Ex his omnino evidens est doctrina et mens Gregorii circa acceptationem divinam hominis ad vitam aeternam. Quicumque enim praedestinatus, in quantum huiusmodi, ab aeterno et semper identico modo est dilectus et acceptus ad vitam aeternam, etsi hic et nunc sit in peccato mortali. Vitam tamen aeternam ille non obtineret, si e vita in statu peccati mortalis, seu cum obice gratiae ⁶⁶⁾ id est carens gratia sanctificante, migraret.

Praeter hanc acceptationem datur alia, scil. hominis qui hic et nunc est in *dispositione* seu in statu iustitiae et gratiae gratum facientis. Quicumque enim homo, sive praedestinatus sive non praedestinatus ad vitam aeternam, dum est in statu gratiae est acceptus, atque vitam aeternam obtineret si in illo statu ex vita migraret.

Sensus ergo doctrinae Gregorii omnino clarus est, atque a doctrina Occamistarum toto coelo distat. Iuxta Occam Deus de potentia sua absoluta potest acceptare ad vitam aeternam peccatorem, atque peccatum vita aeterna proemiare, ut videbimus agendo infra de potentia Dei absoluta. Iuxta Gregorium nullus peccator, etiamsi sit aeternaliter praedestinatus, vitam aeternam ingredi potest, sed tantummodo ille qui est in *statu* gratiae gratum facientis seu sanctificantis. Etenim vita aeterna debetur solum gratiae, quae adeo incompatibilis est cum peccato mortali, ut ubi illa adest, destruit totaliter peccatum, et econtra, ubi adest peccatum, illud destruit totaliter gratiam. Solum enim gratia sanctificans dividit absolute filios perditionis aeternae a filiis vitae aeternae ⁶⁷⁾. Peccatum enim mortale non

⁶⁶⁾ I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 159 Q: « Quinta conclusio est, quod nullus est aeternaliter reprobatus, quia praevius finaliter fore *cum obice gratiae* sive originali sive actuali ». IDEM, *ibid.*, f. 158 N.

⁶⁷⁾ I. d. 17, q. 5, a. 2, f. 115 H: Probando quod charitas non potest minui per actus demeritorios, dicit: « ... quia si posset sic minui, vel contingeret per peccatum mortale, vel per veniale. Non per mortale, quia illud totaliter tollit charitatem, et non permittit secum aliquem gradum eius. Alioquin sequeretur quod idem homo simul esset dignus morte seu damnatione aeterna, et gloria seu vita aeterna, quod est impossibile, quia si in tali statu decederet, simul haberet gloriam aeternam, et illam non haberet. Et consequentia patet, quia peccatum mortale est per quod homo meretur mortem aeternam, ut dicit Magister 2° Sent. dist. 42. Sola vero charitas dividit inter filios regni aeterni, et filios perditionis aeternae, ut dicit Augustinus 15 De Trinitate.

Item non potest minui per peccatum veniale, alioquin posset quis, habens charitatem, absque peccato mortali per veniale praecise damnari, quod est falsum. Nam peccatum veniale est quod hominem usque ad reatum perpetuae mortis non gravat, verumtamen poenas meretur, sed facile indulgetur, ut dicit Magister ubi

solum meretur mortem aeternam, privationem visionis Dei, poenam sensus, sed etiam omnimodam adnihilationem ⁶⁸⁾).

Haec doctrina Gregorii communi theologorum catholicorum doctrinae plane conformis est, nec minimum quidem indicium Occamismi in ea invenitur, nam ipsa etiam acceptatio denominatione extrinseca nullam dicit iustitiam externam, immo non obstante ratione huius acceptationis, scil. praedestinationis, exigit necessario *statum gratiae et absentiam peccati mortalis*, ut huiusmodi homo vitam aeternam ingredi possit ⁶⁹⁾).

C. *Acceptatio actus meritorii.*

Hic agitur de obiectivitate meriti vitae aeternae, seu beatitudinis supernaturalis, praescindendo a merito temporali. In quo nihil melius quam ab ipsis dictis Gregorii incipere :

supra. Quod ex sententia Apostoli confirmatur, cum I ad Corinth. dicit de eo, qui super fundamentum aedificat lignum, fenum, stipulam, per quae, ut ibi dicit Glossa ex auctoritate Gregorii 4° Dialogorum, Apostolus intelligit peccata venialia, quod ipse salvus erit, sic tamen quasi per ignem, scil. purgatorii ».

Consulto hunc textum integrum allegavimus, ut appareat quanta incuria interpretatur haec, sicut et reliqua, doctrina Gregorii, cum Schüler affirmat: ... kennt keine veniale Sünden im Unterschied zu den Totsünden, sondern weiss wie das Urchristendum nur von einer Sünden schlechthin » (*Prädestination, Sünde und Freiheit bei Gregor von Rimini*, Stuttgart 1934, p. 120).

Praeter modo ex doctrina Gregorii allegata, in illis quae immediate sequuntur, fere per 4 columnas, plus quam 20 vicibus nominat unumquodque peccatum. Responsonem ad affirmationem Schüler, cf. apud WOREK, Jos., O. S. A.: *Doctrina Gregorii Ariminensis de necessitate gratiae ad actus moraliter bonos*, Calahorra 1964, nota 6.

⁶⁸⁾ I. d. 17, q. 5, a. 2, f. 116 G: « Et addo quod omnis culpa mortalis non solum meretur absolute (considerata eius malitia) carentiam visionis divinae, et privationem totius gratiae praehabitaе, et poenam sensus aeternam, sed etiam privationem totius esse, sive omnimodam adnihilationem; et quod Deus non adnihilat peccatorem, est ex eius misericordia, iuxta illud Trenorum: Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti.

Et patet etiam ratione, quia per culpam mortalem mereremur privari omni beneficio Dei, considerata magnitudine offensionis, quae aestimanda est secundum magnitudinem offensae, ut dicit Chrisostomus super I Math.... ac etiam ingratitude quam habemus ad Deum. Esse autem nostrum Dei beneficium est, ergo eo privari dignus est, quicumque eum offendit mortaliter; immo, nec sic forsitan plene puniretur, quamvis amplius puniri non possit ».

⁶⁹⁾ Cf. supra notam 59 cum illo « nisi postea peccaverit » ; exigit semper perseverantiam finalem.

« Cum enim meritum dicatur in respectu ad proemium, et proemium sit duplex scil. aeternum et temporale, sive beatificum et non beatificum, in proposito non est quaestio nisi de dilectione meritoria proemi aeterni seu beatifici, quod est vita aeterna. Secundum hoc ergo ille dicitur diligere Deum meritorie, qui *pro* dilectione qua diligit Deum proemiabitur proemio aeterno si finaliter salvabitur, sive proemiaretur si finaliter salvaretur » ⁷⁰).

Ante omnia notanda est asymetria inter demeritum et meritum aeternum, quam Gregorius, sequendo Apostolum sic statuit :

« Stipendia peccati mors, gratia autem vitae aeterna. Ubi retributionem peccati, quae est mors damnationis aeternae, quia pro peccato debite redditur, dicit esse stipendium peccati, vitam autem aeternam (quia *non ex debito* pro bonis operibus redditur sed *gratis* datur) vocat gratiam. Ad hunc intellectum exponit Augustinus textum istum » ⁷¹).

Praetermittimus brevitatis causa rationem huius asymetriae inter demeritum et meritum aeternum, atque alia in quibus Gregorius affirmat quod Deus quocumque alio bono, ab aeterno bono distincto, actus factos cum charitate sufficienter proemiare posset, et attendimus illa quae essentialia sunt, scil. quod poena aeterna *ex debito* inflingitur, vita vero aeterna *non ex debito* sed ex gratia, seu *gratuite* datur : Deus gratis *acceptat* ad proemium aeternum actus in charitate et gratia sanctificante factos, ut Gregorius fere semper affirmat.

Inde omnes interpretes identificant doctrinam Gregorii cum acceptance Ockamistarum ⁷²). Et reapse adsunt non pauca apud Gregorium, quae huic interpretationis favent. En aliqua.

« ... nullus potest ex naturali virtute, nec etiam ex aliquo *supernaturali* dono mereri *de condigno* vitam aeternam ita, quod quibuscumque actibus positus Deus non possit de potentia sua absoluta sine iniustitia non velle proemiare actus illos proemio vitae aeternae » ⁷³).

⁷⁰) I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 86 C.

⁷¹) *Ibid.* f. 87 Q - 88 A.

⁷²) STEGMÜLLER, *op. cit.*, p. 396: « ... die Verdienstlichkeit lediglich in einer acceptatio von seiten Gottes bestehen lässt, nicht aber in einer innerlichen elevatio ».

Quantum ad Zumkeller et Leff valent dicta in nota 64.

⁷³) I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 89 J.

Et iterum post S. Augustinum :

« ... quia omnes operationes nostrae, secundum charitatem factae, et omnia nostra merita sunt dona Dei, ut dicit Augustinus 13 De Trinitate » ⁷⁴⁾.

Ideo opera meritoria :

« ... *non sunt condigna* ut eis [vita aeterna] tamquam *debita* reddatur, sed *gratis* tantummodo donatur, ita quod gratia gratiae additur » ⁷⁵⁾.

Hinc quodcumque opus meritorium :

« ... potest a Deo sufficienter proemiari proemio minore quam sit vita aeterna ; ergo animam pro suo actu meritorio Deus *gratis acceptat* ad vitam aeternam » ⁷⁶⁾.

Hi sunt textus doctrinae Gregorii, qui radicalem sensum doctrinae Occami exhibent, quosque consulto inter ceteros elegimus, nam interpretes eos allegant atque ex eis acceptationem sensu Occami deducunt.

Sed statim quaeritur, id quod interpretes inquirere non curaverunt, scilicet utrum gratuita acceptatio actuum ad vitam aeternam eundem apud Gregorium ac apud Occamistas habeat sensum. Huic quaestioni respondemus omnino negative. Gregorius enim dicit actum gratis ad vitam aeternam acceptari propter duas rationes.

Prima. Quia radix meriti est gratia gratum faciens omnino gratuita.

Id enim Gregorius aperte docet cum dicit : « ... cum cuiuslibet actus meritorii gratia sit principium » ⁷⁷⁾. Iam enim vidimus quod iuxta Gregorium gratia gratum faciens, seu sanctificans, atque charitas infusa fit cum voluntate principium elicitivum actus meritorii.

Sine gratia gratum faciente et sine charitate infusa, actus non potest esse vitae aeternae meritorius, ut etiam clare docet :

« ... maxime quia una circumstantia actui *meritoria*, secundum legem a Deo positam, est quod *eliciatur mediante* charitate » ⁷⁸⁾.

⁷⁴⁾ *Ibid.* fol. 88 B. IDEM I. d. 48, q. 1, a. 1, f. 181 C.

⁷⁵⁾ *Ibid.* l. cit.

⁷⁶⁾ *Ibid.* C.

⁷⁷⁾ *Ibid.* q. 5, a. 2, f. 116 B.

⁷⁸⁾ *Ibid.* q. 1, a. 2, f. 89 G.

Propter gratuitatem gratiae, quae est radix meriti, docet cum S. Augustino :

« ... gratia vero nisi sit gratis data, gratia non est. Intelligendum est ergo etiam ipsa hominis bona merita esse Dei munera, quibus cum vita aeterna redditur, quid aliud nisi gratia pro gratia redditur ? Haec Augustinus » ⁷⁹⁾.

Hic iam in hoc puncto Gregorius essentialiter ab Ockam differt, nam iuxta Ockam homo facit opus bonum solis viribus naturalibus, et Deus gratis acceptat propter assistentiam gratiae gratum facientis, quae nullum intrinsecum influxum in actus productione exercet. Apud Gregorium gratia gratum faciens, uti habitus supernaturalis ut iam vidimus, elevat hominem, quem *intrinsece* informat, ad ordinem supernaturalem, atque fit una cum voluntate *principium elicativum* actus meritorii.

Secunda. Absentia proportionis *quantitativae* inter actum meritorium et proemium aeternum.

Id enim manifestant sequentia :

« ... quia nullus actus meritorius est *tantum* vel *tam grande bonum quam est* vita aeterna, et ita *non aequalens* sibi, ac per hoc non ex debito iustitiae debetur *tantum* proemium » ⁸⁰⁾.

Inde, quia actus meritorius, in se absolute consideratus, non adaequat seu non est aequalis quantitative proemio aeterno, ideo hac ratione dicitur gratis acceptari. Adest tamen in actu meritorio aliqua dignitas relate ad proemium aeternum, sed eo multo inferior, ideo « secundum sanctos quemlibet bonum actum Deus remunerat *ultra condignum*, et quemlibet malum punit citra » ⁸¹⁾.

Quantum deficit actus a quantitativa condignitate ad proemium, tantum Deus supplet sua misericordia, qua ordinavit tales actus proemio aeterno remunerare :

« ... comparando eas [poenas et proemium] secundum statutum divinae misericordiae... quilibet punitur vel proemiatur *secundum condignum*, i.e. secundum quod ex statuto divinae misericordiae puniri vel proemiari *pro* suis meritis vel demeritis *dignus est* » ⁸²⁾.

⁷⁹⁾ *Ibid.* l. cit. f. 88 A.

⁸⁰⁾ *Ibid.* C.

⁸¹⁾ *Ibid.* q. 5, a. 2, f. 115 P. IDEM, *ibid.* q. 1, a. 2, f. 88 Q.

⁸²⁾ *Ibid.* f. 116 G et H.

Etsi actus meritorius, cum charitate et gratia sanctificante factus, absolute consideratus vitae aeternae condignus non sit, quia quantitative tantum proemium simpliciter non adaequat, tamen addita ordinatione divina fit *condignus*, et proemium aeternum ex iustitia debetur. Haec est solutio definitiva quaestionis de realitate meriti, quam ipse Gregorius dat in sequentibus :

« Ad 4^m dicendum quod cum iustitia sit unicuique reddere quod suum est, i.e. sibi debitum, secundum sententiam Augustini 10 De libero arbitrio, sic vita aeterna *iuste redditur* meritorie operanti, et dicitur *corona iustitiae* sicut ei *debita est pro talibus* operibus meritoriis.

Eis autem non est *simpliciter* debita *ex natura ipsorum*, sed ex gratuita *ordinatione* Dei [Gregorius nunquam loquitur de promissione], qui ex abundantia misericordiae suae *statuit* tales actus vita aeterna proemiare, propter quam statutam legem sibi *debita* dicuntur, et *iuste retribui*. Et secundum hanc considerationem potest dici *stipendium* bonorum vita aeterna » ⁸³⁾.

Evidens ergo est quod Gregorius negat solum aequalitem et iustitiam *simpliciter*, seu considerando meritum et proemium absolute in actu primo, tamen considerando ea una cum ordinatione divina, aperte docet quod vita aeterna est corona iustitiae, stipendium bonorum operum, et iuste retribui. Verbo, Gregorius docet clare verum et reale meritum.

Hinc eius doctrina plane communi catholicorum doctrinae conformis est ⁸⁴⁾ et omnino a doctrina Occamistarum etiam in hac quaestione differt. Id vero eius interpretes Stegmüller, Zumkeller, etc. non adverterunt, nam acceptionem divinam non in sensu Gregorii sed Occami acceperunt.

⁸³⁾ *Ibid.* q. 1, a. 2, f. 88 O-P.

I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 158 B-E: « Est igitur determinatio Apostoli, quod praecise secundum ea quae fecit quis merita, et simili modo secundum eum usum [scil. bonum liberi arbitrii] quem habuit praecise dum vixit, praemiabitur » etc.

⁸⁴⁾ Sit exemplo BOYER, Carolus, S. J., *Tractatus de divina gratia*, Romae 1938, p. 390: « Ergo homo nequit relate ad Deum titulum iustitiae simpliciter acquirere.

Attamen ratio meriti, ubi non adest simpliciter, potest inveniri secundum aliquam proportionem, ita ut habeatur meritum proprie dictum, verum meritum, quamquam non est meritum simpliciter, sed ex praeordinatione divina ».

3. *Potentia divina absoluta et ordinata.*

Etiam haec quaestio magni est apud Gregorium Ariminensem momenti, nam aliqui investigatores ex hac quaestione totam eius doctrinam interpretantur. At naturam potentiae absolutae et ordinatae iuxta doctrinam Gregorii determinare non intentaverunt, sed potius eam in sensu Occamistarum acceperunt atque doctrinae Gregorii imposuerunt, ut Vignaux et Alfaro. Leff vero rectius procedit, nam etsi naturam utriusque potentiae iuxta doctrinam Gregorii non inquisiverit, tamen optime demonstravit radicalem, ut dicit, differentiationem inter Gregorium et Ockam in eius applicatione.

Incipiamus a conceptu potentiae absolutae et ordinatae, quem Gregorius ipse dat in prolixo textu.

« Respondeo et praemitto quamdam usitatam distinctionem, videlicet quod Deum posse hoc vel illud facere, potest intelligi dupliciter :

(1°) « Uno modo, secundum potentiam ordinatam,

(2°) « et alio modo, secundum potentiam absolutam.

Non quod in Deo sint duae potentiae una ordinata et alia absoluta, nec hoc volunt significare doctores, sed illa dicitur Deus, ad intellectum recte intelligentium, posse de potentia *ordinata*, quod potest *stante ordinatione et lege aeterna*, quae non est aliud quam sua voluntas, qua *aeternaliter voluit* haec vel illa, et tale vel tale esse facturum.

Illud autem dicitur posse de potentia *absoluta*, quod *simpliciter et absolute* potest.

Econtra, illud non dicitur posse de potentia ordinata, quod *non potest stante lege et ordinatione sua* quae nunc est.

Illud vero non posse de potentia absoluta, quod simpliciter non potest »

Relatio inter utramque potentiam, quae quam maxime attendenda est. Prosequitur Gregorius :

« Patet autem quod simpliciter et absolute, absque suppositione contradictionis, Deus multa potest, *quae non potest stante* eius lege et voluntate qua voluit sic se facturum.

Et hoc ideo, quia illa, et si sint simpliciter possibilia, sunt tamen impossibilia ordinationi divinae.

Verbi gratia. Constat quod, simpliciter loquendo, Christus potuit non incarnari et non mori, iuxta verbum eius : Potestatem habeo ponendi animam ; et iterum : Oblatus est, quia ipse voluit ; et tamen istud *non poterat stante ordinatione sua*, qua *aeternaliter proposuit* per suam mortem redimere genus humanum.

Sunt enim haec impossibilia : Deus proposuit se moriturum, et Deus non morietur, referendo ad idem tempus.

Quamvis autem ista sint impossibilia, quia tamen illa ordinatio non est necessaria, i.e. non est necessarium Deum sic ordinasse, quinimmo possibile est ipsum ordinasse et voluisse contrarium, ideo illud *quod solum est impossibile ex suppositione ordinationis*, utpote ei *impossibile*, non est absolute impossibile, sed possibile, et simpliciter loquendo illud Deus potest facere ».

Concordantia cum distinctione antiquorum.

« Huic distinctioni satis concordat alia antiqua, qua dictum est quod quaedam Deus non potest de iustitia, quae potest de potentia.

Cum enim nihil sit iustum nisi quod est conforme voluntati divinae, quae est prima et summa lex iustitiae, iuxta illud Anselmi, I Soliloquiorum, Deo dicentis : Illud solum iustum est quod vis, et non iustum quod non vis ; illud dicitur *repugnare* divinae iustitiae, quod *repugnat* divinae voluntati.

Illud ergo dicitur Deus non posse de iustitia, quod est *impossibile suae ordinationi et voluntati*, quae est prima iustitia.

Illud autem est omne, *cuius oppositum Deus vult*, quamquam ipsum sit secundum se possibile simpliciter » ⁸⁵⁾.

Divisio quam in hoc textu tam prolixo fecimus, intelligibiliorem reddit Gregorii doctrinam.

Natura potentiae divinae absolutae et ordinatae, a Nominalibus tantopere agitatae et ab Occam usque ad arbitrarietatem perductae, magni est in doctrina Gregorii momenti propter duas rationes : primo, ad recte intelligendam eius doctrinam ; secundo, quia traditionaliter sensu Occami accipitur et cum eius doctrina identificatur.

Potentia divina una est, sed ex duplici eius consideratione dicitur absoluta et ordinata. Potentia divina considerata in se, praecisione facta a quacumque aeterna determinatione dicitur absoluta ; hac Deus potest quaecumque in se possibilia sunt. Dicitur vero ordinata in quantum consideratur cum aeterna determinatione et ordinatione divina, qua actualement ordinem rerum et salutis statuit ; hac potest solum ea quae ab aeterno statuit et ordinavit ⁸⁶⁾.

⁸⁵⁾ I. d. 42-44, q. 1, a. 2, f. 162 P sqq.

⁸⁶⁾ Relinquimus ulteriorem expositionem conceptus naturae potentiae abso-

Summi momenti est relatio inter utramque potentiam. Iuxta Gregorium omnia possibilia de potentia Dei absoluta (quae dari possent in quocumque alio ordine), si distincta sunt a rebus iam statutis, sunt eis *impossibilia*, i.e. nunc dari non possunt. Principalis et fundamentalis doctrina Gregorii de iustificatione, de gratia sanctificante atque de salute, est de potentia Dei ordinata « quae nobis innotescit per sacras Scripturae et Ecclesiae auctoritates »⁸⁷⁾. Illa vero omnia possibilia de potentia Dei absoluta nunc dari non possunt.

Ex his patet quod quidam Gregorii interpretes non recte procedunt, cum totam eius doctrinam exponunt unice ex eis quae de potentia absoluta docet, sensu tamen Occami non vero eius intellecta, et eius doctrinae fundamentalis de salute in actuali ordine seu de potentia ordinata, nullam vel vix aliqualem mentionem faciunt.

Stegmüller (idem Zumkeller eius sequax) nullam doctrinae Gregorii de potentia absoluta mentionem facit, tamen aliunde eam totaliter deformat, ut in fine huius studii dicitur.

Vignaux exponit quidem aliquid fundamentalem Gregorii doctrinam de actuali oeconomia salutis (propter quod quidam dixerunt eum nimis erga Gregorium benignum esse ; quasi omnis cum eo non obiectivus, sed implacabilis esse deberet), tamen ei immiscet ea quae docet de potentia absoluta, et sic non parum eius doctrinam corrumpit.

In interpretatione Clari Leff potentia absoluta est medulla, est nota dominans ; tamen notandum est hunc auctorem primum et hactenus unicum esse, qui totalem differentiam Gregorii ab Occam in natura potentiae absolutae atque in eius applicatione irrefutabiliter demonstravit⁸⁸⁾.

Alfaro, S. J., qui speciali modo naturam supernaturalis a S. Thoma ad Caietanum investigavit, Gregorium breviter et indirecte

latae et ordinatae tempore Gregorii usitatum, quem ipse cum antiquo conceptu identificat. Placet hic allegare quae TRAPÈ, Aug., O. S. A., notat: « Nonnumquam auctores minus recte mentem Gregorii assequi videntur, dum ei tamquam propriam « antiquam » distinctionem adscribunt, cum e contra illam ad recentiorum distinctionem potentiae ordinatae et absolutae reducere satagit ». Cf. *De gratuitate ordinis supernaturalis apud Theologos Augustinienses* etc. in *Analecta Augustiniana*, XXI, Num. III (1950) 217-265, praesertim 256, nota 125.

⁸⁷⁾ I. d. 17, q. 1, Respondeo f. 85 K.

⁸⁸⁾ LEFF, *op. cit.*, p. 90-105; 155-196. Cf. notam 90.

interpretatur, sequendo scil. Paulum Vignaux, a quo tamen solum illa accipit, quae Gregorius de potentia absoluta docet, sensu Occami ea intelligit, et deinde totam Gregorii doctrinam cum illius doctrina identificat, nulla mentione facta fundamentalis doctrinae de natura iustificationis et gratiae habitualis in praesenti ordine salutis. Affirmat enim simplici propositione — qua totum, ut ait, exprimitur : Gregorius plene acceptat doctrinam Occami de potentia et voluntate divina. Visio beatifica in quacumque hypothesis omnino gratuita est, et nequaquam a gratia dependet. Nominalismum vero in tota doctrina Gregorii inde deducit, quod in hypothetico casu hominis nunc absque gratia et absque peccato mortali decedentis respondet, sicut Holcot, quod Deus posset quidquid vellet ; posset dare ei gloriam quia caret peccato, vel eum damnare quia caret gratia, tamen absque poena sensus, quo, ait Alfaro, Gregorius doctrinam Occami aliquatenus mitigat ⁸⁹⁾).

Nulla ex his affirmationibus cum obiectiva doctrina Gregorii consonat. Non prima, quia Leff iam demonstravit Gregorii doctrinam de potentia absoluta radicaliter a doctrina Occami differre ⁹⁰⁾. Absolutam vero nunc dependentiam visionis beatificae a gratia ipse Gregorius explicite tenet :

« Ad 4m concedo quod

(a) « aliquis *posset* consequi vitam aeternam, non habendo

⁸⁹⁾ ALFARO, Juan, S. J., *Lo natural y lo sobrenatural*, p. 386: « Su actitud en el problema de la gratuidad de la visión beatífica y de la posibilidad de no-elevación del hombre a ella, puede condensarse en una sola frase: acepta plenamente la concepción ocamista acerca del poder y la voluntad divina. Con esto está dicho todo.

El que a la naturaleza creada sea o no concedida la visión beatífica depende, por lo tanto, únicamente de la divina voluntad en toda hipótesis; tan gratuita sigue siendo una vez que el hombre recibe la gracia santificante, como antes de recibirla. Dios puede — de potencia absoluta —, dar la gloria a quien no estuviese en gracia. De igual modo podría Dios no querer dar nunca la gloria a quien estuviese en gracia... Reconoce la posibilidad de un estado intermedio entre el estado de la gracia y el pecado, y al proponerse, como Holcot, la cuestión cuál sería en la otra vida el estado del hombre que muriese sin gracia ni pecado alguno, da una solución típicamente nominalista : Dios podría hacer de él lo que quisiera o destinarlo a la gloria o condenarlo para siempre. El Ariminense suaviza un tanto la consecuencia de la concepción ocamista, añadiendo que ese tal no sufriría pena de sentido, pues no habría en él pecado alguno digno de tal pena ».

⁹⁰⁾ LEFF, *op. cit.*, exposita differentia inter Gregorium et Occam, affirmat p. 187: « With Gregory, however, neither the same premisses nor the conclusions held ».

Spiritum Sanctum modo quo dicitur habitari ab homine, quando temporaliter mittitur et datur ei,

(b) « quamvis de facto, et de potentia ordinata, nullus consequi possit vitam aeternam, non habens Spiritum Sanctum et gratiam, quia sic Deo placuit ordinare »⁹¹⁾.

Haec doctrina communi apud hodiernos etiam theologos doctrinae conformis est, nam iuxta eos nunc absque gratia sanctificante nec peccatum dimitti, nec homo iustificari, neque beatitudo consequi potest, tamen etiam docent haec omnia possibilia esse sine gratia, saltem speculative loquendo⁹²⁾.

Nunc alia venit quaestio, videlicet utrum iuxta Gregorium, eodem modo ac apud ceteros catholicos communiter, gratia relationem ad visionem beatificam *ex natura sua* habeat, an solum ex ordinatione divina *externa*, ut apud Nominales. Quaestio ponitur eo quod Leff hanc quaestionem expresse non ponit nec ideo solvit, et ex altera parte affirmationi Joannis Alfaro favere videntur sequentia Gregorii :

« ... quia tam charitatis habitus, quam beatitudo, sunt producibiles immediate a Deo, et *neutra essentialiter intrinsece dependet ab altera* et per consequens posset alteram producere nunquam alteram producturus ; quidquid autem potest facere, potest velle facere, quare etc. »⁹³⁾.

« Unde dico quod omnis creatura ex natura sua acceptabilis est acceptatione generali, qua omnis entitas actualis vel potentialis acceptatur a Deo, ut supra dictum est, sed nulla est acceptabilis ad concedendum vitam aeternam aut aliquod aliud proemium a Deo, sed *ex mera ordinatione et voluntate divina*... Nunc autem non est quaestio de prima acceptatione, sed de secunda »⁹⁴⁾.

At haec dicta Gregorii constituuntne negationem communis doctrinae de relatione gratiae ad beatitudinem ex natura sua, et acceptationem doctrinae Nominalium eo quod haec relatio est ex mera ordinatione et voluntate divina ? Ratio huius quaestionis in eo est, quo in aliis quaestionibus expressiones cum expressionibus Nomina-

⁹¹⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 2, f. 85 G.

⁹²⁾ GONZÁLEZ, Sev. S. J., *Sacrae Theol. Summa*. Matriti 1940 (B. A. C.) v. III, tr. 3, nr. 179. ARIAS, Aloisius, O. S. A. (Decanus Salmanticensis), *Gratia Christiana*, Matriti 1964, nr. 83.

⁹³⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 87 Q.

⁹⁴⁾ *Ibid.* f. 88 H-J.

lium identicae realitatem omnino distinctam continent, ut alibi ostendimus ⁹⁵⁾).

Praeter alias rationes et exempla, quibus ad illa affirmanda Gregorius inducitur, datur una, quae nobis fundamentalis videtur :

« Alioquin cum anima habens Spiritum Sanctum et charitatem *creatam* sit accepta, si habens *praecise* Spiritum Sanctum non posset sic acceptari, iam charitas *creata ex natura sua* aliquam *dignitatem* in respectu ad vitam aeternam tribueret animae, quam nullo modo posset sibi per seipsum tribuere Spiritus Sanctus, quod non puto sane dictum » ⁹⁶⁾).

Haec ratio nequaquam futilis est. Valet autem in quaestione de potentia absoluta apud Gregorium et de possibilitate apud ceteros theologos, ubi Spiritus Sanctus posset dari absque gratia et e converso, nam, ut dicit Gregorius, dona Spiritus Sancti sunt realiter ab Eo distincta. Attamen, tam iuxta Gregorium quam secundum omnes catholicos in actuali oeconomia salutis :

« ... quodcumque datur Spiritus Sanctus, datur etiam aliquod donum eius, scil. gratia gratum faciens, et e converso, quodcumque illa datur, datur etiam Spiritus Sanctus » ⁹⁷⁾.

Praetera Gregorius clare docet :

« In nemine inhabitat Deus, quem non antea *sanctificet et purget* Spiritus Sanctus » ⁹⁸⁾.

Factum ergo relationis gratiae ad beatitudinem in actuali oeconomia salutis indubium est apud Gregorium. Ideo cum negat hanc relationem esse ex natura gratiae, considerat potius gratiam in sua *origine*, scil. quod eam non habet independentem a Deo, sed eo quod Deus voluit, statuit seu ordinavit talem gratiae naturam creare, ut hanc relationem habeat. In vero non est facile reicere. Ob hanc ergo

⁹⁵⁾ In quaestione necessitatis gratiae actualis ad actus moraliter bonos Gregorius Ariminensis traditionaliter uti praecursor Lutheri habetur, quod plane erroneum est. Cf. WOREK, J. A., O. S. A., *Doctrina Gregorii Ariminensis de necessitate gratiae ad actus moraliter bonos*, Calahorra 1964.

In problemate de universalibus etiam uti Antesignanus Nominalium Gregorius reputatur, tamen eius doctrina est stricte augustiniana et aristotelica. Cf. WOREK, J. A., O. S. A., *Agustinismo y aristotelismo tomista en la doctrina gnoseológica de Gregorio Ariminense*, in *La Ciudad de Dios* 3 (1964) 435-468, et 4 (1964) 635-682.

⁹⁶⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 86 F.

⁹⁷⁾ I. d. 14-16, q. 1, a. 1, f. 83 Q.

⁹⁸⁾ II. d. 29, q. 1, a. 2, f. 107 C.

rationem affirmat quod gratia habet relationem ex ordinatione et voluntate divina cum beatitudine, considerando eam scil. antecedenter ad eius factum secundum ordinationem divinam, ut patet etiam ex conceptu potentiae absolutae, supra expositae.

Quia vero haec adhuc sensu Occami et Nominalium accipi possent, ideo quaeritur nunc utrum haec ordinatio divina sit solum *externa* illorum videlicet sensu. Hic apparet omnimoda Gregorii ab Occam differentia.

Iuxta Occam, supposita gratia sic a Deo creata, et etiam supposita eius supernaturalitate, eius relatio cum visione beatifica mere *externa* est. Etenim gratia gratum faciens solum extrinsece informat hominem, nullum influxum intrinsecum in actus meritorii productione exercet, ideo nec homini nec eius actibus *dispositionem* et *dignitatem intrinsecam* relate ad vitam aeternam tribuit, quocirca Deus omnino gratuita ordinatione externe acceptat hominem et eius actus, qui solis viribus naturalibus — etiam absque gratia actuali — fiunt, ideo pure naturales in se sunt. Deus acceptat propter externam assistentiam gratiae gratum facientis.

In doctrina Gregorii omnia illis contraria sunt. Gratia sanctificans informat hominem intrinsece, fit principium elicitivum actus meritorii, tribuit homini atque eius actibus *dispositionem intrinsecam*, homo ea formaliter operatur. Absque illa dispositione intrinseca per gratiam, nequidem praedestinatus seu acceptus denominatione extrinseca, potest vitam aeternam consequi. Et non solum in actuali oeconomia salutis illa dispositio et dignitas intrinseca ad salutem consequendam requiritur, sed etiam in alio ordine de potentia absoluta possibili. Eam ibi Deus alio ac nunc modo in homine *praepararet*, in qua homo finaliter perseverare deberet ut vitam consequatur.

« ... quoniam si non est necesse beatum prae habuisse habitum charitatis [Gregorius loquitur promiscue de gratia et de charitate infusa], ergo Deus posset aliquem, non habentem habitum charitatis, *praeparare, et ordinare* ad dandum illi vitam aeternam, ita quod *si perseveraverit* in illa *dispositione*, dabit illi vitam aeternam. Talis enim dicitur carus et acceptus, ut supra dictum est »⁹⁹⁾.

Haec dispositio causatur efficienter nunc gratia sanctificante,

⁹⁹⁾ I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 86 J-K.

in alio ordine alio modo. Super eam solum accedit acceptatio divina :

« Unde *praecisa* causa huius *dignitatis*, est voluntas Dei acceptans » ¹⁰⁰).

Eo scil. quod illa dignitas non est aequalitatis stricte quantitativae ad vitam aeternam, ideo Deus proemiat ultra condignum.

Hinc patet affirmationem Joannis Alfaro aperte cum doctrina Gregorii pugnare, nam nec nunc nec in alia oeconomia salutis visio beatifica independens est totaliter a gratia, immo contrarium evidenter Gregorius docet.

Et tandem ultima quaestio de relatione peccati mortalis ad gratiam et beatitudinem. Hic Gregorius totaliter etiam ab Occam differt.

Iuxta Occam peccatum est tale ex prohibitione divina, ideo Deus posset acceptare peccatorem ad vitam, et peccatum remunerare. Apud Gregorium multa sunt peccata quia prohibita, sed etiam sunt quia ex se sunt peccata, quae homo nunquam bene agere potest, ut post Philosophum docet, sed ea agendo semper peccat ¹⁰¹).

Peccatum mortale, uti offensa Dei quae etiam totalem adnihilationem meretur, repugnat gratiae et beatitudini, ut sequentia saltem demonstrant.

« Similiter cupiditas actualis *venialis* non est contraria formaliter charitati, sed compossibilis est ei, licet cupiditas *mortalis* actualis potest dici *formaliter contraria charitati*, eo quod illi *non est compossibilis* » ¹⁰²).

Peccatum mortale non minuit charitatem « quia illud *totaliter tollit charitatem*, et non permittit secum aliquem gradum eius » ¹⁰³).

« ... quod aliquis sit sine obice culpae originalis et actualis,

¹⁰⁰) *Ibid.* K.

¹⁰¹) II. d. 34-37, q. 1, a. 2, f. 118 N: « ... multa ex se sunt peccata et non praecise quia prohibita, quinimo posito quod non forent prohibita, adhuc taliter agens peccaret ».

Ibid. f. 119 H: « ... multa potest homo facere, quae ipse nunquam potest bene facere ».

Ibid. K: « ...probatum idem... auctoritate Philosophi 2 Ethic. post verba superius allegata: Haec omnia, et quae talia dicuntur secundum seipsa mala esse sine medio adjacentis, sed non superabundantiae ipsorum neque defectus; non igitur est unquam circa hoc dirigere. i.e. recte agere, sed semper peccare » etc.

¹⁰²) I. d. 17, q. 5, a. 1, f. 111 Q.

¹⁰³) *Ibid.* a. 2, f. 115 H.

taliter quod non impediatur a consecutione salutis aut sit eius indignus, est effectus divinae praedestinationis » ¹⁰⁴).

« ... nam cum Deus quemcumque acceptat, gratis acceptat, potest quemcumque acceptare, nisi habeat in se aliquid *repugnans*, quale nihil aliud est quam *peccatum*, aut aliquid beatitudini *impossibile* » ¹⁰⁵).

« ... quia peccatum mortale est per quod homo meretur mortem aeternam, ut dicit Magister 2 Sent. dist. 42. Sola vero charitas dividit inter filios regni aeterni et filios perditionis aeternae, ut dicit Augustinus 15 De Trinitate » ¹⁰⁶).

Gregorius admittit possibilitatem alicuius status intermedi, sed non in actuali oeconomia :

« quoniam quidquid sit verum de potentia Dei absoluta posset esse aliquis status *medius* inter statum acceptationis et reprobationis, *non est tamen necesse sic esse* ; immo secundum legem Dei ordinatam *nullus* est talis status *medius* » ¹⁰⁷).

Re vera ille status in alia oeconomia non esset medius nisi in comparatione ad actualem oeconomiam, ubi duo tantum sunt status, nam ibi etiam duo essent scil. damnationis propter peccatum et absque praeparatione dignitatis alio modo, et salutis absque peccato et cum praeparatione dignitatis.

Has propter rationes Gregorius relinquit voluntati divinae, quae semper iusta esset, illum casum hominis qui nunc absque gratia et absque peccato mortali decederet ; non invenit in sua doctrina responsionem taxativam. Ex hoc autem deducere, ut Alfaro, Nominalismum in tota eius doctrina minime obiectivum et logicum est.

Notandum est quod iuxta Gregorium prima gratia est omnino gratuita :

« ... nemo potest mereri primam gratiam de condigno, nec etiam de congruo, contra aliquorum sententiam modernorum » ¹⁰⁸).

Illam enim producit ex opere operato in sacramentis, vel prae-habita confirmatur et augetur :

¹⁰⁴) I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 158 N.

¹⁰⁵) I. d. 17, q. 1, a. 2, f. 86 L. Idem M.

¹⁰⁶) I. d. 17, q. 5, a. 2, f. 115 H.

¹⁰⁷) *Ibid.* q. 1, a. 2, f. 86 G.

¹⁰⁸) II. d. 26-28, q. 1, a. 1, f. 93 Q.

« Constat quod existens in charitate, percipiendo Eucharistiam percipit novum gradum charitatis, quo fit Deo carior, et sic per aliorum susceptionem sacramentorum » ¹⁰⁹).

« Quantum ad secundam partem de sacramentis neganda est consequentia, quia licet non plus mereatur ex actu exteriori, *ex re tamen operata, scil. sacramento*, confirmatur sibi gratia, et per consequens est sibi melius, sicut et puero recipienti sacramentum, quamvis ipse nullum actum agat meritorium, bonum est sacramentum suscipere propter *ipsius efficaciam sacramenti* in ipso » ¹¹⁰).

Haec ergo est gratia iuxta Gregorium per quam « *venitur ad gloriam* » ¹¹¹). Actibus vero cum gratia factis meretur augmentum gratiae et gloriae :

« Solum autem per actus meritorios meretur augmentum gratiae in praesenti et gloriae in futuro » ¹¹²).

Gratia ergo sanctificans pertinet ad salutem. Stegmüller tamen ponit uti fundamentum suae interpretationis doctrinae Gregorii, quod auxilium speciale apud Gregorium non est donum gratuitum et supernaturale, contradistinctum naturali, nec pertinet ad salutem, sed est complementum necessarium creationis. Praeterea gratia habitualis non est elevans, nam Gregorium eam ignorat in eius proprio sensu et in sensu hodierno. Inde acceptatio Nominalium in doctrina Gregorii. Quia vero nec gratia actualis est elevans, ideo Stegmüller confugit ad aliud artificium, scil. quod supernaturalitas actus est subiectiva, psychologica proveniens ex illo : agere propter Deum ultimatē. Inde primatus gratiae actualis prae habituali, psychologismus et naturalismus, et tandem Nominalismus in supernaturalibus in doctrina Ariminensis ¹¹³).

¹⁰⁹) I. d. 17, q. 5, a. 1, f. 111 N.

¹¹⁰) II. 42-44, q. 1, a. 1, f. 129 E.

¹¹¹) I. d. 17, q. 5, a. 2, f. 116 L-M.

¹¹²) *Ibid.* B.

¹¹³) STEGMÜLLER, *op. cit.*, p. 401; « Hätte Gregor die gratia habitualis elevans in heutigen Sinne gekannt... ob sein System somit nicht ein Stück Naturalismus enthalte ».

Ibid. « Man vermisst bei ihm die gratia actualis elevans, weil man auch die gratia habitualis elevans im heutigen Sinne vermisst. Ihre Stelle nimmt die caritas und acceptatio ein ».

Ibid. p. 398: « Das auxilium speciale gehört also schon als notwendiges

At quam gratuite et arbitrarie haec omnia dicta sint, nemo est qui non videat si tantummodo legerit dicta Gregorii in decursu huius studii allegata, quorum Stegmüller nullum refert.

.....

Iuxta Gregorium homo peccato mortali meretur poenam aeternam damni et sensus. In quaestione de infantibus ante baptismum morientibus Gregorius traditionaliter 'Tortor infantium dicitur'. Id vero quocumque fundamento in eius doctrina caret. Etenim postquam exposuerit tunc de hac quaestione vigentes opiniones, sic suam neutralitatem manifestat :

« Quia tamen huius quaestionis non vidi partem aliquam expresse determinatam ab Ecclesia, et tremendum mihi videtur negare auctoritatem sanctorum, econtra non est tutum contraire communi opinioni et confessioni magistrorum nostrorum, idcirco neutri patri alteram praeferens, dijudicationem earum lectori relinquo » ¹¹⁴⁾.

Komplement zur Kreaturordnung, nicht erst als donum gratuitum in die Erlösungsordnung ».

Ibid. p. 401: « Da das Meritorische bei Gregor nicht in dem Habituellen des elevans gründet »...

Ibid. p. 402: « Das hat aber zu Folge, dass weder die gratia elevans noch die gratia sanans von Gregor in ihrer Eigenart erkannt ist ».

Ibid.: « Das Wesentliche des Uebernatürlichen sieht Gregor in dem propter Deum ultimate ».

Ibid. p. 396: « ... das hindert Gregors Acceptationslehre ».

Ibid. p. 397: « Gregors Nominalismus im Supranaturalen ».

Ibid. p. 401: « Gregors Gnadenlehre hat also ein doppeltes Gesicht: einerseits ein gewisser Psychologismus, ein Primat der gratia sanans über die gratia elevans, andererseits eine unmittelbare Berührung des Menschen mit dem absolut transzendenten Gott selbst ».

¹¹⁴⁾ II. d. 30-33, q. 3, a. 1, f. 116 K.

Agendo de praedestinatione dicit de infantibus: « Ad hoc est insolubile argumentum, quod etiam ibidem in Enchir. tangit Augustinus, de pueris morientibus ante baptismum » (I. d. 40-41, q. 1, a. 2, f. 159 Q).

Adhaesionem Gregorii Ecclesiae, Scripturae et Traditioni nuper ostendit O'MALLEY, John W., S. J.. *A note on Gregory of Rimini: Church, scripture, tradition*, in *Augustinianum* 2 (1965) 365-378.

DENIFLE, H., O. P., affirmat Gregorium Aristotelem, et in plerisque quaestionibus theologos saec. XIII sequi. Cf. *Luther und Luthertum*, Mainz 1904, I. p. 567 et 576.

LANG, A., sustinet Nominalismum in scholam Augustiniensium non nisi distinctionibus et discussionibus penetrasse, quae eorum doctrinam obscuraverunt.

Lectores tamen his non obstantibus eum Tortorem infantium fecerunt. At qua ratione, qua interpretationis lege? Forte simili quam adhibet Alfaro, qui postquam dixerit notam esse opinionem Gregorii, quadam insecurity ductus adiungit quod Gregorius 'occulte sympathizat' cum opinione rigida, poenam sensus illis infantibus assignante¹¹⁵). Mira est haec affirmatio, nam difficile, immo impossibile est detegere 'sympathiam' praesertim 'occultam' cuiquam a 6 saeculis demortui, eo vel magis quod ipse suam positionem scripto manifestavit. Credendum est confessioni, quam deformare non licet.

León (España).

Joseph A. WOREK, O. S. A.

Cf. *Die Wege der Glaubensbegründung bei den Scholastikern des 14. Jahrhunderts*, Münster 1930, p. 190 et 210.

LEFF, affirmat Gregorium, exceptis paucis innovationibus, doctrinam traditionalem sequi. Cf. *op. cit.*, p. 185-196 et 235-242.

¹¹⁵) ALFARO, S. J., *op. cit.*, p. 387, nota 80: «Es conocida su opinión acerca del estado de los niños del limbo, reconoce la probabilidad y aún ocultamente simpatiza con la tesis de que sufren pena de sentido».